

een **BOEDDHISTISCHE VISIE** op
WEDERGEBOORTE

Francis Story

Deze publikatie is vervaardigd uit fondsen die door Boeddhisten ter beschikking gesteld worden; de baten komen uitsluitend ten goede van het werk voor de bekendmaking van de Dhamma in Nederland.

De prijs wordt, dankzij de vele vrijwilligers, zo laag mogelijk gehouden om een zo breed mogelijk publiek te kunnen bereiken. U bewijst uzelf en het werk voor Dhamma een grote dienst wanneer u deze uitgave niet kopieert.

een Boeddhistische Visie op Wedergeboorte

Francis Story

*** Boeddhayana Uitgeverij ***

Boeddhayana Publikaties 23

oorspronkelijke titel:

REBIRTH as doctrine and experience

door Francis Story

Engelse uitgave: Buddhist Publication Society, Kandy, Shri Lanka

vertaald: part 1 - I, III, IV; part 3 - I, II, III, V, VI

1985 Nederlandse vertaling Boeddhayāna Uitgeverij

uitgegeven door Boeddhayana Uitgeverij

tweede druk 1995/2538

cover design: Mettā Kruijsdijk

ISBN 90-71329-40-2

Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of op welke andere wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

No part of this work may be reproduced in any form by print, photoprint, microfilm or any other means without written permission from the publisher.

INHOUD

Het Geloof in een Leven na de Dood..... 7

De Boeddhistische Leerstelling van Wedergeboorte 11

Wat wordt Wedergeboren?..... 19

Uittreksel uit een brief aan een vriend

Wedergeboorte

I 25

II..... 30

III..... 36

IV..... 43

V..... 59

Noten 73

the 1990s, the number of people in the UK who are aged 65 and over has increased from 10.5 million to 13.5 million (1990-2000).

There is a growing awareness of the need to address the health care needs of the elderly population. The Department of Health (2000) has set out a strategy for the care of the elderly, which includes a commitment to improve the quality of care for the elderly and to ensure that the needs of the elderly are met in a timely and effective manner.

The Department of Health (2000) has also set out a number of key objectives for the care of the elderly, including: to improve the quality of care for the elderly; to ensure that the needs of the elderly are met in a timely and effective manner; and to ensure that the elderly are able to live in their own homes for as long as possible.

The Department of Health (2000) has also set out a number of key principles for the care of the elderly, including: to respect the dignity and autonomy of the elderly; to ensure that the elderly are able to live in their own homes for as long as possible; and to ensure that the elderly are able to participate in decisions about their care.

The Department of Health (2000) has also set out a number of key areas for action, including: to improve the quality of care for the elderly; to ensure that the needs of the elderly are met in a timely and effective manner; and to ensure that the elderly are able to live in their own homes for as long as possible.

The Department of Health (2000) has also set out a number of key areas for action, including: to improve the quality of care for the elderly; to ensure that the needs of the elderly are met in a timely and effective manner; and to ensure that the elderly are able to live in their own homes for as long as possible.

The Department of Health (2000) has also set out a number of key areas for action, including: to improve the quality of care for the elderly; to ensure that the needs of the elderly are met in a timely and effective manner; and to ensure that the elderly are able to live in their own homes for as long as possible.

The Department of Health (2000) has also set out a number of key areas for action, including: to improve the quality of care for the elderly; to ensure that the needs of the elderly are met in a timely and effective manner; and to ensure that the elderly are able to live in their own homes for as long as possible.

The Department of Health (2000) has also set out a number of key areas for action, including: to improve the quality of care for the elderly; to ensure that the needs of the elderly are met in a timely and effective manner; and to ensure that the elderly are able to live in their own homes for as long as possible.

The Department of Health (2000) has also set out a number of key areas for action, including: to improve the quality of care for the elderly; to ensure that the needs of the elderly are met in a timely and effective manner; and to ensure that the elderly are able to live in their own homes for as long as possible.

The Department of Health (2000) has also set out a number of key areas for action, including: to improve the quality of care for the elderly; to ensure that the needs of the elderly are met in a timely and effective manner; and to ensure that the elderly are able to live in their own homes for as long as possible.

The Department of Health (2000) has also set out a number of key areas for action, including: to improve the quality of care for the elderly; to ensure that the needs of the elderly are met in a timely and effective manner; and to ensure that the elderly are able to live in their own homes for as long as possible.

The Department of Health (2000) has also set out a number of key areas for action, including: to improve the quality of care for the elderly; to ensure that the needs of the elderly are met in a timely and effective manner; and to ensure that the elderly are able to live in their own homes for as long as possible.

Het geloof in een leven na de dood

De mens heeft het altijd moeilijk gevonden te geloven dat zijn leven eindigt met het uiteenvallen van het stoffelijk lichaam. De vraag of er leven is na de dood heeft altijd een belangrijke plaats ingenomen in het menselijk denken, omdat deze verbonden is met elk fundamenteel probleem omtrent ons leven en ons doel in de wereld.

Vanaf de vroegste tijden hebben alle religies unaniem bevestigd dat het leven verder gaat dan het graf, maar de leerstellingen verschillen enorm wat betreft de vraag welke vorm het overleven aanneemt. Iedere theorie heeft haar eigen specifieke moeilijkheden en de belangrijkste is te bepalen waaruit de individuele persoonlijkheid bestaat. Theologische onderscheidingen tussen 'geest' en 'ziel' zijn nooit gevrijwaard gebleven van animistische associaties; maar het idee van een zich ontwikkelende persoonlijkheid die onderworpen is aan de omstandigheden van tijdelijk bestaan gaat nauwelijks samen met het idee van een geestelijke entiteit die niet verandert in de overgang van tijd naar eeuwigheid.

De primitieve mens kon gemakkelijk geloven dat zijn persoonlijkheid een vaste, onveranderlijke persoonlijke kern had die op de een of andere wijze los van het lichaam kon doorleven. Dit idee lag ten grondslag aan bijna elk religieus denken. Filosofen hebben echter zelden dezelfde mate van zekerheid verkregen. In vroegere tijden was de kloof tussen religie en filosofie niet zo groot als deze heden ten dage is geworden, maar er is altijd een duidelijk verschil geweest tussen de charismatische uitspraken van de priesters en de speculaties van onafhankelijke denkers. Toen de wetenschap haar eigen weg insloeg en met kracht ieder geloof verwierp dat niet getoetst kon worden door proeven die geldig waren bevonden voor de stoffelijke verschijnselen, kwamen wetenschap en godsdienst direct in conflict met elkaar, waarbij de gewone man, die wetenschapper noch mysticus is, zich in een oncomfortabele tussenpositie bevond.

Desalniettemin blijft de meerderheid van de mensen in een of andere vorm van overleving geloven, zoals men dat al eeuwen doet. Gezien de feitelijke onmogelijkheid om de waarheid van de overleving via empirische methoden te bepalen, is dit hardnekkige geloof zo opmerkelijk, dat het in zichzelf een aanzienlijke kracht heeft. Het suggereert duidelijk een ervaringsgebied dat voor religieuze inzichten toegankelijk is, maar dat niet openstaat voor de methoden van onderzoek die door de wetenschap worden geaccepteerd. Filosofie wordt begrensd door feiten van de bekende wereld; ze volgt haar weg via veronderstellingen die worden afgeleid uit verschijnselen die men kan observeren. Religie echter put haar inspiratie uit persoonlijke intuïties, waarbinnen deze feiten een ander gezicht tonen, terwijl ze onder bepaalde omstandigheden niet meer dezelfde relevantie hebben. De intuïtieve, religieuze geest vermag aldus tot bepaalde, algemene conclusies te komen die waar zijn, alhoewel de ideeën die er toe hebben geleid zelf niet waar zijn of hooguit slechts relatieve waarheden zijn. Dit zou dan de diversiteit verklaren van de verschillende vormen waarin het de mensen van verschillende religieuze achtergronden toescheen dat er leven is na de dood.

Eén van de ernstigste bezwaren tegen het geloof in de overleving, namelijk dat zij die dat aanhangen het niet eens kunnen worden over de vorm van de overleving of over de begeleidende omstandigheden, valt weg wanneer wij beseffen dat het menselijk denken zichzelf alleen kan uitdrukken in termen van wat algemeen bekend is en aangenomen wordt. Aldus interpreteert de Christen, de Hindoe en de Moslim datgene wat hij waar vindt in termen die naar zijn eigen religieuze ervaring verwijzen. De geldigheid van hetgeen zij hebben begrepen hangt op geen enkele manier af van de waarheid of de valsheid van enig conventioneel idee van waaruit dit ontstaat, maar hangt enkel af van de autoriteit van de universele waarheid die via deze ideeën spreekt.

In het Westen beweert het spiritualisme te hebben bewezen dat er leven is na de dood en tot de aanhangers ervan behoren nu veel mensen die het wetenschappelijk hebben onderzocht en overtuigd zijn van de realiteit ervan. Sedert enkele jaren is er een revolutionaire verandering

opgetreden in de houding ten opzichte van parapsychologische fenomenen. Veel zaken die eens als fantasie of inbeelding werden afgedaan, zijn aan een serieus onderzoek onderworpen. Het intensieve werk van de Society for Psychical Research in Engeland, de Parapsychology Foundation of America en soortgelijke organisaties in diverse Europese landen, heeft een grote hoeveelheid bewijsmateriaal opgeleverd, dat krachten in de kosmos aantoont die buiten de reikwijdte van onze huidige kennis liggen. Het resultaat van dit alles is geweest dat fenomenen als telepathie, helderziendheid en psychometrie als feiten worden erkend; het enige punt dat nog voor gissingen openstaat is de vraag wat er de oorzaak van is. Zelfs xenoglossie, het vermogen van sommige mensen om in trance talen te spreken die hun in normale, wakende toestand onbekend zijn, wordt nu toegevoegd aan de lijst van bovennormale vermogens die aangetoond zijn.

In het geval van telekinese ontbreekt het evenmin aan een natuurwetenschappelijk en objectief bewijs; het bewegen van vaste voorwerpen door ongrijpbare krachten is proefondervindelijk vastgesteld. Men heeft het geconstateerd in 'poltergeist'-achterevolgingen, in de fysieke levitatie van media en in de verschijning van 'apports', dat wil zeggen objecten die op afstand, los van enige fysieke hulp, worden getransporteerd en die soms van buiten af een afgesloten kamer worden ingebracht.

Men erkent nu dat deze verschijnselen daadwerkelijk voorkomen; ze zijn echter niet noodzakelijkerwijs bovennatuurlijk. Ze behoren tot het niveau van de werkelijkheid dat zich achter het door tijd en ruimte bepaalde universum van de fysica bevindt, maar dat door zijn eigen natuurwetten wordt geregeerd. Tot op welke hoogte en onder welke omstandigheden deze wetten zich kunnen vermengen met en invloed kunnen uitoefenen op de werkingen van de bekende wereld moet nog worden vastgesteld; maar dat ze in staat zijn tot bemoeienissen met de normale natuurprocessen en dat dit ook soms daadwerkelijk gebeurt is een niet te ontkennen feit.

Los van de vraag naar het leven na de dood zijn de gevolgen van het scala van paranormale verschijnselen verreikend, zowel wat de aard van

de geest betreft, alsook de aard van het universum waarin we leven. Ze suggereren, om met Sir Oliver Lodge te spreken, 'dat een uitgebreidere psychologie en misschien een uitgebreidere fysiologie - misschien zelfs een uitgebreidere fysica - rekenschap zal moeten afleggen en een verklaring geven van een aantal fenomenen die tot nu toe vooral ongelooft en ontkenning hebben geoogst.'

Tegen deze achtergrond staat de benadering van ons onderzoek: indien we na de dood verder leven, is het dan niet redelijk te veronderstellen dat we eerder ook al hebben bestaan?

De Boeddhistische leerstelling van wedergeboorte

Iedere wetenschappelijke ontdekking is begonnen met een of andere hypothese. De noodzaak om niet op details in te gaan verbiedt de parapsycholoog niet om er bepaalde opvattingen over wedergeboorte op na te houden, evenmin als het hebben van dergelijke opvattingen hem als onderzoeker van de verschijnselen diskwalificeert. Dat wil zeggen: zolang hij de opvattingen heeft en de opvattingen niet hem bezitten. Hij moet bereid zijn het voorbeeld te volgen van een befaamd astrofysicus die, na meer dan twintig jaar te hebben vastgehouden aan de bestendigheids-theorie over het universum, deze tenslotte verwierp toen hij ontdekte dat ze niet langer met de nieuwste feiten strookte. Dit is het soort opoffering die de wetenschap vraagt en waartoe de wetenschapper altijd bereid moet zijn, in het belang van de waarheid en de vooruitgang.

Met dit in het achterhoofd stel ik voor om, alvorens verder te gaan, te definiëren wat in het Boeddhisme bedoeld wordt met wedergeboorte.

Wat betreft het vraagstuk van het leven na de dood heeft het menselijk denken in het algemeen één van twee filosofische stromingen gevolgd: de vernietigingsleer of de eeuwigheidsleer.¹ De laatste beweert dat de individuele persoonlijkheid na de dood in een kenbare vorm doorgaat als een eenheid die 'ziel', 'geest' of 'Zelf'² wordt genoemd. Dit geloof is, in welke vorm dan ook, de basis van alle theïstische godsdiensten. Er zijn vele theorieën over wat er met deze ziel gebeurt na de dood, variërend van het oud-Egyptische geloof dat ze in het gemummificeerde lichaam bleef wonen - of anders een gevaarlijke reis ondernam, totdat ze met Osiris verenigd werd - tot het Christelijke geloof in de opstanding van het lichaam - of anders het spiritualistische idee dat ze haar bestaan voortzette in een spirituele sfeer. De gemeenschappelijke factor in al deze

1 In het Boeddhisme: oeccheda-wada en sassata-wada.

2. Het Wedische Atman.

opvattingen is het geloof in de onsterfelijkheid van het individu, het behoud van zijn identiteit in alle eeuwigheid. Het Wedantische Hindoeïsme biedt een variant op deze theorie in de leerstelling van een uiteindelijk opname van het individuele Atman in de Brahman.

Het Boeddhisme verwerpt deze beide tegengestelde opvattingen. De eerste werd door de Boeddha gebrandmerkt als een dwaling en een gevaar. Indien er geen continuïteit van het leven na de dood was, in welke vorm dan ook, dan zou er geen morele wet van kamma en wipaka (handeling en gevolg) in het universum werkzaam zijn. Ieder leven zou zinloos zijn en er zou zeker geen betekenis schuilen in de praktijk van zelfdiscipline of in de poging ons te bevrijden van de begeerte, die het lijden in haar kielzog voert. De gehele leer van de Boeddha omtrent Nibbana, het pad naar Nibbana en de redenen om dat pad te volgen, zou overbodig zijn indien de dood gevolgd werd door totale vernietiging. Bepaalde personen proberen heden ten dage vol te houden dat de Boeddha geen wedergeboorte leerde. Of ze deze visie nu propageren in de valse veronderstelling dat ze het Boeddhisme aldus acceptabeler maken voor de moderne geest, waarvan ze denken dat die totaal verknocht is aan het materialisme, of omdat ze het Boeddhisme en de Boeddhisten willen bekeren tot de materialistische vernietigingsleer die uitdrukkelijk door de Boeddha is verworpen, hun ideeën hoeven ons hier niet bezig te houden. Ze zijn afdoende weerlegd in iedere uiteenzetting van de leer van de Boeddha, vanaf zijn eerste prediking in Isipatana tot zijn laatste aanmaning vóór zijn Parinibbana.

Met betrekking tot de tweede visie, de eeuwigheidsleer, nam de leer van de Boeddha evenzeer een krachtig standpunt in. Hij zag en toonde overduidelijk aan dat er geen stabiele, voortdurende eenheid in de menselijke persoonlijkheid schuilt - dat het onmogelijk is dat de zogenaamde 'totale persoonlijkheid' van een wezen de dood overleeft. Het is deze leerstelling van anatta die het karakteristieke kenmerk van het Boeddhisme is (die het onderscheidt van alle andere religieuze concepten van het leven na de dood) en die tevens een uiterst moeilijk te begrijpen leerstelling is. De volledige realisering ervan is in feite zo moeilijk te

bereiken, dat de Boeddha zelf, toen hij deze voor het eerst doorzag, eraan twijfelde of hij haar ooit voor anderen begrijpelijk zou kunnen maken. Met een beetje oppervlakkig denkwerk is het gemakkelijk om de vernietigingsleer of de eeuwigheidsleer te aanvaarden, en aan te nemen dat er geen alternatief is; maar het begrijpen van de Boeddhistische leerstelling van wedergeboorte en van anatta is veel moeilijker. Veel mensen menen deze leerstelling te begrijpen, terwijl dat niet het geval is. Toch is ze in zekere zin het belangrijkste thema van het Boeddhisme, de leerstelling waar alle andere omheen cirkelen en die, meer dan welke andere kwestie ook, noodzakelijk is voor het juiste begrip dat leidt tot de vernietiging van begeerte en van het pijnlijke rad van wedergeboorten. Lijden ontstaat uit begeerte en begeerte is gevestigd in het misleidende idee van een 'Zelf'; daarom wordt de eerste van de tien ketenen die verbroken moeten worden ten behoeve van de bevrijding van het rad van bestaan (samsara), de 'illusie van het zelf'¹ genoemd.

Het is niet mijn bedoeling hier in te gaan op de ethische betekenis van anatta of de relevantie ervan voor de leerstelling van Nibbana. Ik zal mij beperken tot een beschrijving, voor zover ze nodig is voor een begrip van het Boeddhistische standpunt met betrekking tot wedergeboorte.

Al in het begin van deze eeuw schreef William James dat we, wanneer we de geest bestuderen, op mentale activiteiten en processen stuiten, een voortdurende stroom van gebeurtenissen, maar nergens op een stabiele en blijvende eenheid. Precies deze waarheid is door de Boeddha ontdekt en hij leerde haar als een wezenlijk onderdeel van zijn Dhamma.

In het Boeddhisme is een levend wezen een psycho-fysiek complex van vijf aggregaten: materiële vorm, gevoel, waarneming, wilskrachtige activiteiten en bewustzijn. Deze vormen de totale persoonlijkheid of nama-roepa (letterlijk: naam en vorm). Het onderscheid tussen materieel en psychisch correspondeert in zekere zin met het westerse idee van lichaam en geest, maar in het Boeddhisme betekent dat niet een tweedeling: de vier immateriële aggregaten steunen op en worden bepaald door het

1. Pali: sakkaya-ditthi.

bestaan van een lichaam, en de aard van hun werking wordt bepaald door het zintuiglijke apparaat van dat lichaam. Evenzo wordt het lichaam, het ontstaansproces en de samenstelling ervan, bepaald door de geest. De twee aspecten van de persoonlijkheid zijn daarom aan elkaar gerelateerd en wederzijds afhankelijk. Dit kan worden begrepen wanneer hun relatie gezien wordt als een cyclisch proces: men kan niet zeggen dat het lichaam aan de geest vooraf gaat of omgekeerd.¹ De Boeddhistische leerstelling van het Afhankelijk Ontstaan,² het geconditioneerde ontstaan, sluit de noodzaak van een eerste oorzaak volkomen uit, aangezien ze de opeenvolging in de tijd tot een puur willekeurige notie maakt. Zonder in te gaan op de filosofische verwickelingen van het Afhankelijk Ontstaan kan men van de relatie tussen de aggregaten van de persoonlijkheid een idee krijgen door hun aard en functie als volgt te omschrijven:

MATERIËLE VORM (roepa): Dit is gewoon het stoffelijk lichaam, voorzien van de erbij behorende zintuiglijke organen. Het ontstaat door de genetische processen, terwijl zijn aard en de hoedanigheid van zijn zintuiglijke apparaat bepaald worden door het kamma van een wezen dat ervóór leefde.

GEVOEL (wedana): Dit is het gevoel dat ontstaat door contact tussen de zintuiglijke organen en objecten die zintuiglijke prikkeling voortbrengen. Het gebied van de zintuiglijke waarneming is zesvoudig³: de wereld van het oog, het oor, de neus, de tong, het lichaam of de tastzin, en de geest. De geest wordt om twee redenen tot de zintuigen gerekend: hij is gebaseerd op een fysiek orgaan (de basis van het bewustzijn) en hij verbindt en organiseert alle informatie die via de andere zintuigen wordt

1. Het eerste vers van de Dhammapada zegt: "De geest is de voorloper van alle dingen (toestanden); ze zijn door de geest gemaakt en worden door de geest bestuurd." Dit slaat op de aard van de toestanden; het poneert de geest niet als een eerste oorzaak, maar als de belangrijkste voorwaardelijke faktor in alle bestaanstoestanden.

2. Paticca-samoepada. Zie Thera Piyadassi, Afhankelijk Ontstaan. Boeddhayana Publikaties 12.

3. Salayatana.

ontvangen, terwijl hij tevens een eigen zintuiglijke activiteit heeft, nl. het vermogen tot voorstelling.

WAARNEMING (sañña): De bewuste gewaarwording van gevoel. Dit is een apart aggregaat, omdat de hoedanigheid van de waarneming varieert bij de verschillende organismen en zelfs tussen individuen van dezelfde organische samenstelling, d.w.z. wat de één plezierig vindt is voor de ander onplezierig. Deze verschillen hangen af van de voorkeur of aversie die door vroeger kamma is voortgebracht.

WILSKRACHTIGE ACTIVITEITEN (sankhara): Deze term is erg moeilijk in kort bestek te definiëren. Het gaat hier om het geheugen, gewoonten die in het verleden zijn ontstaan en vooral het vermogen van de wil. In zekere zin is de term gelijk aan 'karakter'. Alhoewel de wilskrachtige activiteiten grotendeels bepaald worden door de aard van vroegere activiteiten, kunnen ze op hun beurt gewilde activiteiten voortbrengen binnen een min of meer beperkt gebied. Gezien vanuit het ethische standpunt is het derhalve juist om kamma, het vermogen om in overeenstemming met een genomen besluit te handelen, tot de wilskrachtige activiteiten te rekenen. Deze kamma-productie, met zijn goede en slechte resultaten (wipaka), is de doorslaggevende eigenschap van de persoonlijkheid.

BEWUSTZIJN (wiñña): De stroom van het bewuste bestaan die gevoed en ondersteund wordt door de andere aggregaten. Bewustzijn is geen 'eenheid': het bestaat uit een oneindige reeks van gewaarwordingsmomenten die puntsgewijs opkomen en verdwijnen met een onbegrijpelijke snelheid. Wanneer het ene moment verdwijnt, wordt het direct opgevolgd door het volgende. Aldus blijft de 'lijn' van de identiteit bestaan. Er is ook een identiteitsstroom die eronder ligt en die op het organische en mentale, onderbewuste niveau wordt gevormd door de causale continuïteit van het proces.¹

In het Boeddhisme wordt de persoonlijkheid gezien als een reeks gebeurtenissen; het is een proces in de tijd, waarbij het subjectieve begrip van zelf-identiteit afhankelijk is van het vermogen om voorgaande toe-

1. Santati.

standen te herinneren en waarbij de objectieve identiteit tussen de ene toestand en de erop volgende bestaat uit het temporele oorzakelijkheidsverband dat er tussen bestaat. Eenvoudiger gezegd, een man van zestig kan zich van zijn kindertijd en van wat in de tussentijd gebeurd is voldoende herinneren om te kunnen zeggen dat hij dezelfde persoon is als de jongen die hij zich herinnert te zijn geweest. Maar hij is slechts 'dezelfde' in een conventionele betekenis. In werkelijkheid is er geen enkel deel van zijn psycho-fysiologische samenstelling dat hetzelfde is als toen hij een jongen was. Over datgene wat werkelijk bestaat kan men enkel zeggen dat de man van zestig jaar tot dezelfde causale continuïteitslijn behoort als de jongen die hij zich herinnert te zijn geweest; hij is het eindresultaat van een oneindige reeks verbonden bestaanstoestanden - of liever gezegd toestanden in wording - die zijn individuele lijn vormen. Indien hij een hersenbeschadiging zou krijgen, met als gevolg een geheel geheugenverlies, zou zijn gevoel voor persoonlijke identiteit verloren zijn; er zou dan enkel de onbewuste oorzakelijkheidsstroom over zijn die hem hetzelfde doet zijn als de persoonlijkheden van zijn kindertijd, van zijn jeugd en van zijn volwassenheid. Zijn vrienden zouden hem 'herkennen' terwijl hij dat zelf niet zou kunnen.

Wij zijn nu beter in staat het veelomstreden vraagstuk te beantwoorden: indien er geen ziel is, wat is het dan dat wedergeboren wordt?

Het zal meteen duidelijk zijn dat het woord 'wedergeboorte' niet erg bevredigend is. Het is zeker beter dan 'reïncarnatie', maar toch impliceert het dat er iets is dat na de dood weer vlees wordt. Het Pali-woord dat in het Boeddhisme wordt gebruikt om het proces aan te duiden betekent eenvoudig 'opkomen'¹; er is niets dan een voortdurend 'opkomen door middel van oorzaken'.² En dit opkomen door middel

1. De auteur refereert hier waarschijnlijk aan de Pali-term opeppado die in het algemeen echter niet wordt gebruikt om wedergeboorte aan te duiden. De werkwoordsvorm opeppadati verwijst in de Boeddhistische teksten echter vaak naar het proces van de wedergeboorte. Vgl. so dewaloke opeppadati, 'hij komt op in een hemelse wereld. (de Uitgever)

2. Er is ook een Pali-woord poenabbhawa, dat 'weer worden' betekent of 'hernieuwd bestaan' en dat ongeveer gelijk is aan 'wedergeboorte'. (De term is bijna gelijk aan de term die Arthur Schopenhauer bij voorkeur gebruikte, n.l. palingenesis.) - Zie ook hoofdstuk XII ('A question of terminology') van het boek *Rebirth as doctrine and experience*, waarvan deze publikatie een aantal vertaalde hoofdstukken bevat - (de Nederlandse uitgever)

van oorzaken betekent niet alleen het opkomen van een nieuw geest-lichaam complex bij de geboorte, als resultaat van het kamma van een complex dat vroeger bestond; het staat ook voor het opkomen van momenten van bewustzijn zoals ze elkaar opvolgen in het oorzakelijk continuüm van een leven. Ieder bewustzijnsmoment is een kleine geboorte en een kleine dood; en deze afwisseling van geboorte en dood gaat steeds maar door. Dat is de reden waarom het Boeddhisme alle bestaan definieert als anicca, doekkha, anatta - onbestendig, onbevredigend en zonder zelf.

De levensstroom kan vergeleken worden met een electriciteitsstroom, want zijn stroming is het resultaat van de opwekking van eenheden-van-energie, van moment tot moment. De dragende factor in deze doorlopende opwekking van psychische energie is verlangen of begeerte.¹ Dit verlangen manifesteert zich als een hechten² aan de elementen van het bestaan, de wil om verder te leven,³ en het komt tot uitdrukking in activiteit. Iedere gewilde activiteit kan daarom teruggevoerd worden tot een of ander verlangen. De enige uitzondering op deze regel is de Arahāt, de volledig volmaakte mens die iedere vorm van hechten heeft uitgewist.

(hier eindigt het manuscript)

1 Tanha.

2. Oepadana.

3. Er is ook het hechten aan niet-bestaan, gebaseerd op verkeerde opinies, maar waar we ons hier niet mee bezighouden.

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

...the ...

Wat wordt wedergeboren?

uittreksel uit een brief aan een vriend

In je brief vroeg je over wedergeboorte en ik zal maar direct bekennen dat ik dat niet zo maar kan 'uitleggen'. Woorden zijn enkel symbolen en ze kunnen slechts alledaagse ervaringen beschrijven waarvoor we een gezamenlijke voorraad corresponderende ideeën hebben; en dan nog gaan we er soms flink de mist mee in, omdat ieder van ons een specifieke interpretatie van hun betekenis maakt vanuit zijn eigen individuele geheel van ervaringen en uit zijn eigen persoonlijke wijze van interpreteren van die ervaringsfeiten. Voor het overige zijn het slechts benaderingen van de werkelijkheid die ze uitdrukken en deze werkelijkheid is op zichzelf onderwerp van diverse wijzen van kennen; deze werkelijkheid is relatief en kan daarom alleen gekend worden binnen de context van andere werkelijkheden die verondersteld worden. Ieder van ons ziet of begrijpt dingen, gebeurtenissen en situaties nu eenmaal op een manier die geheel verschilt van die van andere mensen en zelfs van die van onszelf in de diverse stadia van onze steeds veranderende mentale en psychische voortgang. Hiervoor hoeft, zonder dat we in uitersten vervallen, slechts verwezen te worden naar het verschil tussen de wereld van het kind en die van de volwassene; of naar het verschil tussen de wereld van de gezonde, normale persoon en die van de psychopaat. Er is een wereld die normaal is voor het kind en een wereld die normaal is voor de volwassene, en toch is dit normale puur theoretisch; het kan alleen gekend worden door afwijkingen die een oneindig scala beslaan en waarvan er bij iedereen wel iets te vinden is.

'Cogito ergo sum' klinkt erg overtuigend, maar we moeten omschrijven wat we precies bedoelen met 'ik ben'. Vanaf het eerste begin is het geen statische eenheid. Het kind dat zegt 'ik besta' wordt een man en zegt nog steeds met dezelfde overtuiging 'ik besta', maar hij heeft het

niet over hetzelfde ding wanneer hij 'ik' zegt. Alles waardoor het is gevormd, is veranderd. In sommige gevallen is dat psychisch gezien veel minder het geval dan in andere. Het 'ik' van de veertigjarige man is beslist niet het 'ik' van het kind van laten we zeggen elf jaar, of van enige fase daar tussen in. Toch is het een resultaat van het eerdere 'ik' en zonder het voorafgaande bestaan daarvan zou het 'ik' niet tot stand gekomen kunnen zijn; er is een causaal continuüm dat hen verbindt, net zoals er een continuüm bestaat van het lichamelijke proces dat via al de celveranderingen en fysiologische ontwikkelingen of storingen, het lichaam van de volwassen man tot het resultaat maakt van het lichaam van het kind. De enige 'realiteit' die we hier kunnen aangeven is de realiteit van het causale proces en het kan alleen maar dat proces zijn dat we bedoelen met de uitspraak 'ik ben'. Welnu, we kunnen dit een 'levensproces' noemen. Voor bepaalde doeleinden is het een bevredigende definitie, maar niet in alle gevallen. Het proces geldt ook voor levenloze dingen: om het zijn ware betekenis te geven moeten we het naar een kosmisch niveau halen waar de woorden 'levend' en 'levenloos' niet langer betekenen wat ze op het niveau van de betreffende realiteit of op het niveau van iemands zelfbewustzijn betekenden.

Wat nodig is, als we ons de aard van het 'zelf' willen realiseren als slechts een deel of een opeenvolging van ogenblikkelijke manifestaties van een universeel principe, is een proces van depersonalisatie - wat meer is dan enkel objectiviteit. De indruk die we krijgen van een voortdurende identiteit via de onverbroken opeenvolging van ervaringen ontstaat, met de overtuiging van een zelf, door de individualiteit van een ervaringsstroom en door zijn afgezonderdheid van alle andere stromen, of ze nu parallel lopen of elkaar snijden. En deze indruk van een identiteit plus een zelf ontstaat niet door de daadwerkelijke voortduring van een persoonlijke identiteits-eenheid, zoals we dat in het algemeen bedoelen wanneer we het woord 'ikzelf' gebruiken. Wanneer we zeggen 'ik deed gisteren zus en zo' praten we in conventionele termen; om preciezer te zijn zouden we moeten zeggen "het samenstel van fysieke en mentale elementen dat het zogenaamde 'ik' van toen vormt en dat de

causale voorloper is van het zogenaamde 'ik' van nu, deed gisteren zus en zo". En daarmee is een nieuwe, belangrijke factor in het voortbestaan van het identiteitsbegrip geïntroduceerd: het geheugen. In een mate die bij verschillende mensen sterk varieert, hebben we het vermogen om onze schreden als het ware terug te vinden in de lijn van het causale continuüm, waarbij we de diverse punten markeren waarop de tijdsstroom er doorheen snijdt; maar het wordt ook gekenmerkt door hiaten, periodes waarvan we ons niets herinneren omdat de snijpunten geen opmerkelijke onderbreking markeerden van de werkelijke stroom, die onderbewust is (in het Pali wordt deze bhawanga genoemd). Wanneer de bewuste aandacht op een extern object of een gebeurtenis wordt gericht, is er een onderbreking van deze causale stroom en het zijn deze punten die we ons min of meer herinneren, al naar gelang hun sterkte en de indruk die ze achterlaten.

Welnu, indien we deze visie op de 'persoonlijkheid' accepteren als we haar bij onszelf of bij enig ander wezen bestuderen, dan wordt het minder belangrijk om te weten wat er opnieuw wordt geboren. De hele vraag krijgt dan een andere dimensie en we beginnen zelfs te vermoeden dat ze foutief gesteld is - in feite is er geen rechtvaardiging voor zo'n vraag. 'Noch dezelfde, noch een ander' zei de Boeddha duidelijk en het antwoord geldt zowel voor de volwassene, plus zijn causale voorloper, het kind, als ook het wezen dat begint te leven (of beter gezegd, de herverschijning van dezelfde causale opeenvolging) na de zogenaamde dood. Het enige dat we goed kunnen aannemen is een causaal kosmisch principe dat het kind aan de volwassene koppelt en dat het 'zelf' van dit bestaan verbindt met het 'zelf' van het volgende bestaan en alle daaropvolgende. Wat de aard van deze stroom werkelijk bepaalt is de gewilde activiteit die we ontwikkelen - de levensdrift zo je wilt (die tanha, begeerte wordt genoemd) en de activiteiten die daaruit volgen en die het Kamma vormen. Op ieder gegeven punt zijn we afhankelijk van de resultaten van vroeger Kamma, maar ons huidige Kamma met zijn toekomstige resultaten is afhankelijk van ons; we kunnen het verleden niet ongedaan maken, maar we maken voortdurend de toekomst.

Hier verschijnen twee nieuwe moeilijkheden, en ik zal de eenvoudigste het eerste behandelen. Aangezien het geheugen de kloof tussen twee levens in het algemeen niet overbrugt (althoewel het veel vaker gebeurt dan meestal wordt aangenomen en het zeker gecultiveerd kan worden) kan men zich afvragen of er enige identiteit bestaat tussen vroegere, tegenwoordige en toekomstige persoonlijkheden; en zelfs als een soort identiteit zou worden aangenomen, zou men dan echt kunnen beweren dat het nieuwe wezen lijdt onder of profiteert van de resultaten van zijn eigen activiteiten? Kan men niet terecht zeggen: 'Aangezien ik, zoals ik mijzelf begrijp, toch niet de persoon ben die lijdt onder de resultaten van mijn slechte daden, waarom zou ik mij dan druk maken over mogelijke gevolgen?'

Voor een antwoord hierop moeten we terug naar het concept van de persoonlijke identiteit dat we hadden bij onze vergelijking tussen het kind en de er op volgende volwassene; en wanneer concrete voorbeelden gebruikt kunnen worden, moeten die ook maar gehanteerd worden. Laten we dan aannemen dat het kind een arm of been verliest door een ongeluk. Ondanks alle lichamelijke en mentale veranderingen en ondanks de volledig gereconstrueerde persoonlijkheid, zal de man, die het kind zal worden, nog altijd een persoon blijven zonder een arm of been; dat is het directe gevolg van wat het kind deed dat hij eens was, maar dat hij - in een andere betekenis van het woord - ook niet was, zulks ondanks het feit dat hij zich misschien niets herinnert van de toestand rond het ongeluk. Moet men dan zeggen dat een kind niet voorzichtig hoeft te zijn bij het oversteken omdat het zelf niet zal lijden wanneer het een van zijn ledematen verliest, maar een andere persoon wiens bestaan het zelfs niet kan overzien? Om de analogie in een andere richting te buigen en daarbij de morele overwegingen te betrekken die onverbrekelijk verbonden zijn met iedere visie op Kamma, stellen we dat een oudere man kan lijden onder de lichamelijke en mentale gevolgen van de dwaasheden van zijn jeugd; moet men dan tegen een kind, dat zo'n dwaasheid begaat, zeggen dat het zijn gang kan gaan omdat de resultaten niet door hemzelf worden ondergaan, maar door een andere persoon die enkel het resultaat is van

zijn huidige bestaan? Dat zou men natuurlijk niet doen; toch is de relatie tussen de oude man en de jongen precies dezelfde als de relatie tussen de 'persoonlijkheid' van dit leven en die van de toekomst - de een is het resultaat van de ander in een causaal verbonden opeenvolging.¹

Er is nog een ander aspect aan deze vraag, met zijn morele implicaties. Met de geleidelijke bevrijding van het concept van de persoonlijke identiteit (en alles wat het betekent voor het zelf en dus voor het exclusieve zelfbelang) raakt het ego onvermijdelijk verweven in de bredere kosmische werkzaamheid en het wordt zeer belangrijk te voorkomen dat welke vorm van lijden dan ook bevorderd wordt, of het nu de eigen persoon is die lijdt of enig ander levend wezen. Lang voordat zelfidentificatie (het werkelijke doel en de reden van mededogen) verwezenlijkt is, verliest de vraag of ikzelf of een ander straks lijden zal, haar betekenis. Het 'zelf' zoals wij dat begrijpen mag dan onwerkelijk zijn, lijden is wel degelijk werkelijk. In de breedste filosofische interpretatie is alle wedana (gevoel) doekkha (lijden), of het nu verschijnt in de vorm van lijden of genot. Dat komt omdat het een stimulering is, een agitatie, een verstoring van de rust van de geest. Genot, speciaal het lichamelijke genot, is enkel het loslaten van spanning, de momentane beloning van een verlangen dat zichzelf onophoudelijk vernieuwt en dat sterker wordt met zijn voedingsbodem. Wat we genot en pijn noemen is zo nauw met elkaar verbonden dat het in sommige ervaringen onmogelijk is om te zeggen op welk punt het ene overgaat in het andere en in welke mate de twee verweven zijn of identiek.

Waar het allemaal op neerkomt is dat we de oude begrippen moeten achterlaten en nieuwe moeten oppakken, waarbij het idee van een dynamisch, causaal proces de plaats inneemt van het conventionele en grammaticaal-noodzakelijke 'ik', hetgeen betekent dat het probleem van de wedergeboorte grotendeels een taalprobleem is. In ieder geval moeten we, zoals Confucius, beginnen met het testen en verbeteren van termen, met het uitproberen van de nauwkeurigheid waarmee ze overeenkomen met de ideeën die ze weergeven, vóór we kunnen vaststellen of de

1. Zie ook van de auteur het artikel 'Identity in Change'.

ideeën zelf waar zijn.

Het belangrijkste gegeven in de zoektocht naar inzicht is dat de ideeën toegelaten worden. We moeten proberen ze niet bij voorbaat te accepteren of te verwerpen, totdat de geest via een geleidelijke herschikking tot een besluit is gekomen. Er zijn dingen die we begrijpen zonder ze in woorden te kunnen uitdrukken. Dat is precies wat ik heb willen aantonen in mijn artikelen in *The Light of the Dhamma* en elders. Natuurlijk willen mensen iets weten over wedergeboorte en over hoe het Boeddhistische idee verschilt van 'reïncarnatie', 'transmigratie', enz. Men kan alleen maar zeggen dat deze ideeën een vereenvoudiging zijn - het reduceren van de zeer abstracte waarheid tot populaire en animistische begrippen.

Uit: *The Light of the Dhamma* (Rangoon) Vol.III, no.2 (1956).

Wedergeboorte

I

De leerstelling van reïncarnatie, de eindeloze cirkelgang van wedergeboorte, is niet, zoals velen denken, beperkt tot het Boeddhisme en het Hindoeïsme. We treffen haar in de een of andere vorm aan in veel oude religieuze en filosofische systemen en in vele delen van de wereld.

In de oudste annalen van het religieuze denken van de mens treffen we sporen aan van een geloof in de 'zielsverhuizing'. Sommige vormen die dit geloof heeft aangenomen waren natuurlijk primitief en primitief animistisch; er is bijvoorbeeld een theorie dat de oude Egyptenaren hun doden balsemden om Ka, de ziel, ervan te weerhouden een ander lichaam te nemen. Als ze dit idee in Egypte kenden moet het bijna zeker ook bekend zijn geweest aan de Babyloniërs en de Assyriërs, die veel van de belangrijkste religieuze overtuigingen met de Egyptenaren deelden.

In latere tijden vinden we dat reïncarnatie een belangrijke plaats inneemt in de Orfische cultus van Griekenland in de zesde eeuw v. Chr., toen het een onderdeel was van de leer van Pherecydes van Syros. In de Orfische levensvisie is de mens een dualisme, voor een deel slecht, voor een deel goddelijk. Door een reeks incarnaties dient het individu zichzelf van het slechte in zijn karakter te bevrijden, hetgeen geschiedt door middel van religieuze rituelen en morele zuiverheid. Wanneer dat gebeurd is wordt hij bevrijd van de 'wordingscirkel' en is hij volkomen goddelijk.

Dit komt sterk overeen met de Boeddhistische, Hindoeïstische en Djānistische leerstellingen en misschien heeft er een verband tussen deze bestaan; dit verband kan echter niet op basis van historische feiten bewezen worden. Hoewel de leerstelling al tegen de zesde eeuw v. Chr.

ontwikkeld was in de Brahmana's en de Oepanishaden en ze misschien via de handelsroutes naar het Westen was gekomen, is het ook nog mogelijk dat ze spontaan in Griekenland tot stand gekomen is. De nadruk op het ritualisme doet deze leerstelling verschillen van de Boeddhistische visie, maar het is opmerkelijk dat het idee van reïncarnatie ongeveer tezelfdertijd in Griekenland en India voor het eerst principieel verbonden was met spirituele ontwikkeling en een moreel waardenstelsel. Het verband tussen het Orfisme en de geheimen van de ceremoniële magie mag ons niet blind maken voor het feit dat het een grote overgang betekende in het religieuze denken. Tot dan toe werd reïncarnatie in primitieve cultussen beschouwd als alleen maar een mechanisch proces, dat hooguit beheerst werd door betoveringen, bezweringsformules en materiële hulpmiddelen. En dit idee overheerst nog altijd bij onderontwikkelde volkeren in bepaalde delen van Afrika, Polynesië en elders, waar het idee van de zielsverhuizing ver verwijderd van Indiase invloeden spontaan moet zijn ontstaan.

Via het Orfisme werd reïncarnatie onderwezen door onder meer Empedocles en Pythagoras. Deze laatstgenoemde had de Orfische mystiek omgevormd tot een filosofie. Dit filosofische aspect van de leer werd door de Platonisten overgeërfd, terwijl het mystieke karakter bewaard bleef in de tradities van het gnosticisme.

Het Griekse gnosticisme leek in veel opzichten op het Hindoeïsme; het was syncretisch en eclecticisch, het kon ideeën uit externe bronnen opnemen, terwijl het tegelijkertijd met zijn eigen overtuiging de opvattingen van andere systemen binnendrong. De invloed ervan was gedurende vele eeuwen merkbaar en duurde voort tot in de Europese middeleeuwen. In de eerste eeuwen van de Christelijke jaartelling vinden we het in de leerstelling van Plotinus, Cerinthus en Marcion, mannen met toch geheel verschillende gezichtspunten.

Clemens van Alexandrië schreef rond de tweede eeuw n. Chr. vooral vanuit het gnostische standpunt. Hij combineerde reïncarnatie met de noodzaak te streven naar een verlichte morele veredeling: een resultaat

dat alleen bereikt kon worden door een ontwikkeling, niet alleen in dit leven maar ook in eerdere en toekomstige reïncarnaties. Dit geloof werd gedeeld door de pre-existentïani, een sekte die enkele van de meest ontwikkelde denkers van die tijd onder haar leden telde, waaronder Justinus Martyrus en de grote theoloog Origenes. Zij vertegenwoordigden een zeer machtige intellectuele beweging, waarbinnen de natuurlijke vrijheid van het Griekse intellectualisme worstelde om te overleven in een wereld die afgleed naar de vroege middeleeuwen. In het Neo-Platonisme bleven veel van hun ideeën bestaan, maar voor het overgrote deel werden ze gedwongen tot een ondergronds bestaan, om een onveilig onderkomen te vinden in de onderdrukte leerstellingen van de zogenaamde ketterse sekten, die gezamenlijk bekend werden als de Katharen of 'illuminati'.

Een leerstelling over zielsverhuizing die daar niet veel van verschilt vindt men in de Kabbalah. Zij heeft daar de Hebreeuwse naam Gilgoel. Ze is een integraal onderdeel van het Kabbalistische systeem en een van de kenmerken die het Kabbalisme onderscheidt van het primitieve denken van Judea. De Hekhaloth, een Kabbalistisch werk uit de Gaonische tijd, presenteert gnostische en Pythagorische ideeën in samenhang met de orthodoxe stroming van de Talmoeleer. Het resultaat kan gezien worden als een vergriekst Jodendom, maar recent onderzoek van de Kabbalah lijkt er op te wijzen dat de oorspronkelijke wortels wel eens veel ouder kunnen zijn dan tot nu toe aangenomen is.¹ Het zou in feite een zeer oude Rabbijnse traditie in stand kunnen houden die niet voor de massa was bedoeld. Veel van haar filosofische inhoud is van hoog niveau en onthult een creatieve uitbreiding van het Joodse denken, waarin reïncarnatie een belangrijke plaats heeft.

Het idee van een ziel die verhuist is het centrale thema van de Bhagavad Gita: "Zoals de ziel in dit lichaam door de kindertijd, de jeugd en de oude dag gaat, zo gaat hij ook naar een ander lichaam. Zoals een persoon afgedragen kleren aflegt en andere die nieuw zijn aantrekt, zo werpt de te incarneren ziel afgedragen lichamen af en gaat andere lichamen binnen die nieuw zijn." (Gita, Hoofdstuk II, vers 13 en 22)

Het idee van de 'ziel' (atman) in deze zin komt overal in de Oepanishaden voor; heel het zelf en de identiteit van de persoon verhuist, waarbij opeenvolgende lichamen in bezit genomen worden. Soms wordt het een mens, een andere keer een god of dier, maar op de een of andere wijze blijft de uniciteit van het persoonlijke ego steeds intact. Vanwege bepaalde moeilijkheden die aan dit concept kleven is het in de Wedanta, de allerlaatste fase van het Oepanishaden-denken, enigszins veranderd. Daarvoor in de plaats ontstond de theorie dat de atman, als het ongeboren, niet-voortgebrachte beginsel dat onaangetast blijft door goede of slechte daden van het wezen dat zich manifesteert, helemaal niet identiek was aan het individu, maar aan de 'Opperste Ziel', Paramatman of (onzijdig) Brahman.

Mahawira, de grondlegger van het Djainisme (de Nigantha Natapoetta uit de Boeddhistische teksten) hield eenduidig vast aan de theorie van de 'individuele ziel'. Het Djainisme leert dat er een oneindig aantal individuele zielen is, die al naar gelang hun daden verhuizen naar gelukkige of ongelukkige toestanden. Maar terwijl in de Wedanta de bevrijding, moksha, bereikt wordt wanneer beseft wordt dat het 'ik' in feite hetzelfde is als Paramatman of Brahman (het idee dat samengevat wordt in de formule 'Tat twam asi' - Gij zijt Dat) gelooft men in het Djainisme dat de bevrijding alleen bereikt wordt bij het totale ophouden van activiteiten die wedergeboorte veroorzaken. Aangezien automatische en onwillekeurige activiteiten beschouwd worden als veroorzakers van resultaten, is het Djain-ideaal dat van de totale inactiviteit. We zullen later zien dat de Boeddhistische leer over wat er nu wedergeboren zal worden en over de morele wet die kamma en wipaka (handelingen en gevolgen) beheerst, verschilt van deze twee theorieën, en dat zij de teleologische en ethische problemen, waartoe deze aanleiding geven, opruimt.

Het geloof in een leven na de dood, dat voor het religieuze denken essentieel is, vindt een natuurlijk correlaat in reïncarnatie. Als het leven over het graf heen kan reiken, moet het zeker de mogelijkheid hebben om vanuit het verleden in het heden voort te gaan. 'Van de wieg tot het graf' heeft als aanvulling 'van het graf tot de wieg' en het is niet meer

wonderbaarlijk dat men vele keren geboren wordt dan dat men één keer geboren wordt, zoals Voltaire aanduidde.

De tegenovergestelde visie, dat een wezen uit het niets voortkomt, betekent dat het leven ook kan - en hoogstwaarschijnlijk zal - eindigen wanneer het lichaam uiteenvalt. Wat een begin heeft in de tijd kan ook in de tijd ophouden en volkomen verdwijnen. De leer van één enkel leven op aarde houdt dus geen belofte in voor een toekomstig leven in welke toestand dan ook; ze maakt het eerder onwaarschijnlijk. Maar als we aannemen dat een of ander onderdeel van de persoonlijkheid na de dood overleeft, dan accepteren we tevens een krachtig argument voor het bestaan ervan vóór de geboorte. Reïncarnatie is de enige vorm van leven na de dood die we logischerwijs kunnen aannemen.

Het is dus niet verwonderlijk dat we, overal waar religie zich verder ontwikkeld heeft dan haar eenvoudigste begin, een of ander idee van spirituele ontwikkeling die door een reeks van levens heengaat tegenkomen als deel van de boodschap. Samen met de morele wet van oorzaak en gevolg levert de leer van reïncarnatie niet alleen maar een verklaring voor de ongelijkheid van het leven en voor de verpletterende last van het lijden waaronder miljoenen mensen gebukt gaan, waardoor het probleem van het bestaan van pijn en het kwaad in de wereld wordt opgelost; ze geeft ook een rationele en pragmatische hoop waar die eerder niet bestond. Ze is bovendien de uiterste rechtvaardiging van morele waarden in een universum dat anderszins verstoken lijkt van morele doeleinden. Het is duidelijk dat de Orfische en gnostische cultussen dit feit onder ogen hebben gezien toen ze het concept van de morele waarden in hun theologie invoerden.

II

Net als in het Boeddhisme wordt wedergeboorte in al deze denk-systemen gezien als het enige middel tot spirituele zuivering. Voor de morele en spirituele ontwikkeling van het individu is het noodzakelijk dat dit zich door een verscheidenheid van ervaringen met bewust gerichte pogingen omhoog vecht van de lage toestanden van sensualiteit en hartstocht naar een toestand van zuiverheid waar zijn latente goddelijkheid manifest wordt. Dat de Katharen, de Kabbalisten en anderen deze doordachte en verlichte leer vermengden met de praktijk van wat later bekend werd als rituele magie en met theorieën over de onsterfelijke ziel die openlijk animistisch waren, is geen argument tegen de essentiële waarheid van hun geloof. De rede moet langzaam en met pijn de reedeloosheid te boven komen. Op dezelfde wijze zijn de ware principes van de wetenschap ontwikkeld toen de wetenschappelijke methode zich ontvouwde naast de occulte praktijken van de astrologen en alchemisten. We kunnen glimlachen om het geloof van de alchemist dat hij een middel zou kunnen vinden om metalen om te zetten in goud, maar in onze eeuw van fysica lijkt dit idee helemaal niet zo gek als het eens leek. De verandering van atomaire patronen in de structuur van metaal ligt niet langer buiten het bereik van de mogelijkheden. De methoden van de alchemist mogen dan hopeloos verkeerd zijn geweest, zijn grondgedachte was dat niet. Evenzo is de verandering van het lagere metaal van het menselijke karakter in het puur goddelijke goud nog altijd een mogelijkheid. Het is alleen zaak de juiste sleutel te vinden om de deuren van de geest te ontsluiten.

Om te begrijpen hoe de Boeddhistische leerstelling van wedergeboorte verschilt van de hierboven genoemde en waarom de term 'wedergeboorte' de voorkeur verdient boven 'reïncarnatie' of 'transmigratie', moeten we eerst de principes van het Boeddhisme in het kort bekijken.

Deze zijn opgesomd in de Vier Nobele Waarheden: de Waarheid betreffende het Lijden, de Waarheid betreffende de Oorzaak van het

Lijden, de Waarheid betreffende het Ophouden van het Lijden en de Waarheid betreffende het Pad dat leidt tot het Ophouden van het Lijden.

De eerste stelling is een voor zich sprekend feit: dat lijden inherent is aan alle vormen van bestaan. Niemand gaat door het leven zonder fysieke pijn, ziekte, teleurstelling en verdriet te ervaren; niemand kan aan ouderdom en dood ontsnappen. In het dierenleven overheerst het lijden nog meer, en het Boeddhisme rekent alle vormen van leven mee. Maar behalve deze vanzelfsprekende aspecten van het universele leed in de wereld is het een feit dat ieder geconditioneerd leven onevenwichtig, rusteloos en zonder vervulling is. Het is een proces van wording dat nooit de vervolmaking in het zijn bereikt. Dit is op zichzelf lijden. Kortom, zelfs in de beste momenten is het leven onbevredigend.

In de formule van de drie karakteristieken van het bestaan wordt het hele leven zoals het zich voordoet gedefinieerd als onbestendig, pijnlijk en zonder de essentie van een zelf. Deze drie eigenschappen komen uit elkaar voort. Omdat het leven veranderlijk is, is het pijnlijk. Omdat het pijnlijk en veranderlijk is, kan het geen duurzame kern als een zelf bevatten. Er is geen 'ziel' in de zin van een overkoepelende persoonlijke eenheid, want wat we het 'zelf' noemen is enkel een bewustzijnsstroom die verbonden is met een bepaald stoffelijk lichaam. Deze bewustzijnsstroom bestaat uit oneindig korte gedachtemomenten die elkaar met een niet te volgen snelheid in een stroom opvolgen. Het psychische leven van het individu is enkel de duur van een bewustzijnsmoment en niets anders. We leven in feite steeds een reeks levens. De levensstroom is de snelle opeenvolging van deze bewustzijnsmomenten of kortstondige levens en lijkt op een film die door een projector loopt. Dat geeft de illusie van een vaststaande eenheid van bestaan, terwijl er niet zoiets is. De algemene kenmerken van de persoonlijkheid blijven alleen bestaan op dezelfde manier als een rivier dezelfde richting aanhoudt totdat ze omgeleid wordt of opdroogt. Er is dus geen 'onsterfelijke ziel' die verhuist, net zo min als er een rivier is. Er is enkel het passeren van waterdeeltjes die in dezelfde richting stromen. Anatta, het zonder-ziel-zijn, gaat daarom samen met

anicca, veranderlijkheid, en doekkha, lijden. Deze drie karakteristieken zijn drie aspecten van dezelfde centrale werkelijkheid.

Toch is deze toestand van het zonder-ziel-zijn in staat wedergeboorte te veroorzaken. Maar hoe kan dat wanneer er geen eenheid is die verhuist - geen ziel om te reïncarneren? Het antwoord is te vinden in het ethisch-psychologisch systeem van het Boeddhisme, de Abhidhamma. Daar wordt aangetoond dat de wilsgaaf een creatieve kracht is die gevolgen heeft voor en door de omstandigheden van de materiële wereld. De gedachtenkracht van een levend wezen, die voortgebracht wordt door de wil-om-te-leven, de wens om van zintuiglijke ervaringen te genieten, brengt na de dood een ander wezen voort, dat oorzakelijk het resultaat is van het voorgaande. Schopenhauer bedoelde hetzelfde toen hij beweerde dat tijdens het wedergeboorteproces, dat hij palingenesis noemde, niet een ego-entiteit maar de wil zich weer manifesteert in het volgende bestaan. Het huidige wezen is niet hetzelfde als het wezen uit het verleden en ook het toekomstige wezen zal niet hetzelfde zijn als het huidige. Toch zijn ze geen verschillende wezens, omdat ze allemaal tot dezelfde stroom van oorzaak en gevolg behoren. Elk is een deel van een individuele stroom van oorzakelijkheid waarin identiteit alleen maar betekent 'behorende tot hetzelfde oorzaak-gevolg continuüm'. Aangezien geest en lichaam beide voortdurend onderhevig zijn aan of, beter gezegd, opgebouwd zijn uit factoren die ieder moment opkomen en verdwijnen, is dit de enige soort 'zelf-identiteit' die de diverse stadia in een leven, vanaf de kindertijd via de jeugdijaren en de volwassenheid tot de ouderdom, verbindt. Het Boeddhisme geeft een dynamische kijk op het leven, waarbinnen het levenscontinuüm enkel de stroom van kortstondige bestaansmomenten is, of van opeenvolgende bewustzijnseenheden die door zowel mentale als stoffelijke oorzakelijke relaties verbonden zijn. Het proces kan worden vergeleken met de elektrische stroom, die uit kleine deeltjes bestaat die elektronen genoemd worden. Een elektron is veel lichter dan een atoom van het lichtste chemische element waterstof en toch kunnen golven van deze deeltjes in de vorm van een elektrische stroom veel verschillende effecten teweeg brengen in de vorm van hitte, licht en

geluid, en ze op grote schaal voortbrengen. Op dezelfde wijze vormen de bewustzijnseenheden een energie-potentieel dat volgens het Boeddhisme de fundamentele energie van het universum is, die door en in samenwerking met de natuurwetten werkzaam is.

We zien dus dat mentale kracht een soort energie is die in het Boeddhisme verbonden wordt met morele principes door middel van kamma (handelingen) en wipaka (morele resultaten). Het Boeddhisme beweert dat het materiële universum zelf in stand wordt gehouden door deze mentale energie, die afkomstig is van levende wezens en die identiek is aan hun kamma. De energie zelf wordt opgewekt door verlangen. Hij beïnvloedt de atomaire delen van de materiële wereld zodanig dat er lichamen ontstaan die uitgerust zijn met zintuiglijke organen, waarmee de wens naar zintuiglijke voldoening (die door voorafgaande ervaringen is veroorzaakt) weer bevredigd kan worden. In deze wereld moet de mentale kracht die wedergeboorte veroorzaakt te werk gaan middels de genetische principes zoals de biologie die beschrijft; om een foetus te doen ontstaan zijn zowel menselijke reproductieve cellen nodig als al de gunstige stoffelijke voorwaarden van warmte, voedsel, enzovoorts. Wanneer dat gebeurt bevatten de foetus en het kind dat er later uit ontstaat de biologisch geërfde kenmerken en de kenmerken van het vroegere kamma van het individu wiens denkkraft de nieuwe geboorte veroorzaakte.² Het is niet een 'ziel' die het embryo binnengaat, het is een kwestie van de natuurlijke modellering van de foetus door een uitwendige energie die geleverd wordt door de impuls van een wezen dat voorheen leefde. We hoeven de kracht van het verlangen alleen maar te zien als een energie-potentieel dat op het moment van sterven uit het denken van een wezen stroomt en dat de kammische kenmerken van dat wezen met zich meedraagt, zoals het zaad van een plant de botanische kenmerken van zijn soort bevat; alleen zo hebben we een mentaal beeld dat enigszins correspondeert met wat er werkelijk plaatsvindt. Mentale kracht is scheppend en heeft verlangen als basis. Zonder verlangen kan er geen wil tot handelen zijn; de 'wil' van Schopenhauer is dan ook identiek aan tanha ofwel verlangen in het Boeddhisme.³

Daarom zegt de tweede van de Vier Nobele Waarheden dat het verlangen de oorzaak is van het lijden binnen het rad van wedergeboorte. Slechts één enkele oorzaak is niet genoeg om een specifiek resultaat voort te brengen. In dit geval gaat verlangen samen met onwetendheid. De geest wekt verlangens naar zintuiglijke ervaringen op omdat hij onwetend is omtrent het feit dat deze ervaringen veranderlijk, onbevredigend en dus een bron van lijden zijn. Aldus wordt de kringloop van wording, die zonder waarneembaar begin en zonder einde is, gesloten. Het rad van bestaan bevindt zich niet in de tijd, er is tijd binnen het rad. Daarom is er geen beginpunt nodig in wat wij kennen als tijd. Het rad van het bestaan is het perpetuum mobile van oorzaak en gevolg, tegenoorzaak en tegengevolg, dat op zichzelf doordraait.

Maar alhoewel het, zoals de omwenteling van de planeten om de zon, steeds doordraait, omdat er niets is om het te stoppen, kan het door het individu zelf tot een einde gebracht worden door een wilsgedaan. Deze wilsgedaan is het omzetten van verlangen in niet-verlangen. Wanneer dit is volbracht en Nibbana, de toestand van het zonder-verlangen-zijn, is bereikt, dan is er geen wedergeboorte meer. De levensbevestigende impulsen worden geëlimineerd en er is verder geen ontstaan van de bases van de waarneembare persoonlijkheid meer. Dit is het doel van de derde van de Vier Nobele Waarheden, die betrekking heeft op het ophouden van het lijden.

Het pad dat tot dit ophouden leidt is het Nobele Achtvoudige Pad van zelfdiscipline en meditatie, en dit leidt tot volmaakte zuiverheid en inzicht-wijsheid. Dit pad is het onderwerp van de laatste van de Vier Nobele Waarheden en het geeft het geheel een epistemologische volmaaktheid.

Het Boeddhistische denksysteem wordt zo gepresenteerd als een berekeneerde voortgang vanuit bekende feiten naar een conclusie die door het individu bevestigd kan worden en die ook toegankelijk is als een persoonlijk ervaren werkelijkheid. Het rad van wedergeboorte of samsara komt niet vanzelf tot een einde en er is ook geen punt waarop alle er in ronddraaiende wezens hun verlossing bereiken, omdat het rad daar zou

ophouden. Het heeft immers geen grenzen in de tijd. Maar iedereen kan zijn eigen stroom van oorzaak en gevolg stopzetten en het was de bedoeling van de Leer van de Boeddha om de theoretische en praktische middelen te laten zien waarmee dat bereikt kan worden. De pijnlijke soort 'onsterfelijkheid' die door de wedergeboorten in geconditioneerde levens wordt teweeggebracht, moet niet als een zegen worden gezien, maar eerder als een vloek die men over zichzelf afroept. Door deze te begrijpen kunnen we er evenwel zeker van zijn dat er daadwerkelijk een moreel principe is dat het universum beheerst; en door de wetten ervan juist te leren gebruiken kunnen we ons individuele lot gaan beheersen door een hoger spiritueel oogmerk en kunnen we het naar een zekerder einddoel gaan leiden.

III

De laatste jaren is de belangstelling voor de leerstelling van wedergeboorte erg gestimuleerd door de publiciteit die gegeven is aan verschillende gevallen van mensen die zich vorige levens herinnerden. Het is al lang bekend dat tijdens diepe hypnose gebeurtenissen ontdekt kunnen worden uit de vroege kindertijd die buiten het normale deel van het geheugen liggen; deze techniek wordt in toenemende mate gebruikt ten behoeve van de behandeling van stoornissen in de persoonlijkheid. Ze kan niet met succes bij alle patiënten worden toegepast vanwege de onwillekeurige weerstand die sommigen vertonen tegen hypnotische suggestie, hetgeen de samenwerking verhindert die nodig is om een diepe trance te verkrijgen. Maar waar ze wel toegepast kan worden, heeft de techniek beslist voordelen boven de gebruikelijke methode van diepe psychoanalyse. Een ervan is het tempo waarmee resultaten worden bereikt.

De techniek bestaat uit het tot stand brengen van een hypnotische toestand om dan de persoon in de tijd terug te voeren naar een bepaald punt in de jeugd- of kleutertijd waar naar verwachting een belangrijke gebeurtenis in het psychische leven kan zijn voorgevallen. In deze toestand, die bekend staat als hypermnesie, wordt de persoon in feite opnieuw het kind dat hij was en beleeft hij de ervaring die in het onbewuste begraven lag opnieuw. Op deze manier zijn herinneringen van de allervroegste kindertijd, en in enkele gevallen prenatale herinneringen, naar boven gekomen.

Sommige beoefenaars hebben de experimenten met regressie nog verder doorgevoerd en kwamen tot de bevinding dat ze herinneringen blootlegden die helemaal niet tot het huidige leven van de persoon behoorden, maar tot een vorig leven. In de gevallen waar niets kon worden bewezen is de verklaring van wedergeboorte aangevochten en diverse theorieën zoals telepathie, fantasieën van het onbewuste en zelfs helderziendheid zijn gebruikt om de verschijnselen te verklaren. Maar

naast het feit dat veel van de aangedragen alternatieven ons ertoe dwingen paranormale krachten te accepteren die, als het waar is wat ervan gezegd wordt, wedergeboorte een stuk begrijpelijker maken, verklaart geen van die alternatieven alle verschijnselen die onder de aandacht gebracht zijn. Wanneer bijvoorbeeld xenoglossie, het vermogen om tijdens hypnose talen te spreken die men in normale toestand niet kent, verklaard moet worden door telepathie, staan we voor een paranormaal vermogen van de geest, hetgeen een bijdrage is aan ons begrip van de manier waarop mentale energie te werk kan gaan in het wedergeboorte-proces. Maar hoewel telepathie, te zamen met helderziendheid, telekinese en psychometrie, onderkend wordt als een van de onverklaarbare parapsychologische verschijnselen, mag men het niet zo groot voorstellen dat het alle verschijnselen zou omvatten die deze experimenten hebben opgeleverd. Om ze op deze wijze allemaal te verklaren zou men alle bekende buitenzintuiglijke vermogens moeten combineren in één concept: dat van een vrij zwevende, lichaamloze intelligentie die onafhankelijk is van de beperkingen van ruimte en tijd. Wanneer we hier de wetenschappelijke wet moeten toepassen dat de eenvoudigste verklaring de beste is, dan is een meer voor de hand liggend alternatief dat ze werkelijk zijn zoals ze zich voordoen - herinneringen aan vroegere levens.

Wat betreft de theorie dat de herinneringen produkten zijn van de onbewuste geest, moeten we opmerken dat deze niet bestand is tegen het tegenbewijs dat geleverd wordt door de onthulling van feiten die onmogelijk in dit leven aan de persoon bekend konden zijn. Ze zijn objectief, gedetailleerd en overvloedig voorhanden, hergeen iedere keer bevestigd wordt wanneer men literatuur over het onderwerp leest.

Wat dit betreft is het bekendste voorbeeld het geval van Bridey Murphy uit Amerika, dat een golf van controverse veroorzaakte toen het in het nieuws kwam. Enige tijd later werd het gevolgd door een soortgelijk geval in Engeland, waarbij de persoon in kwestie, mevrouw Naomi Henry, zich onder hypnose twee voorgaande levens herinnerde. De experimenten werden verricht door de heer Henry Blythe, een professionele consulterend hypnotiseur. Ten overstaan van enkele getuigen werden

bandopnamen van de sessies gemaakt, die plaatsvonden onder supervisie van een arts, Dr. William C. Minifie, die getuigde dat de hypnotische trance echt was. Er wordt van deze opnamen gezegd dat ze 'beslist de meest gedachtenprikkelende, absorberende en controversiële kijk op het onderwerp bieden die er ooit geboden is'.

Er was het volgende gebeurd. Mevrouw Naomi Henry, een 32-jarige huisvrouw uit Exeter en moeder van vier kinderen, werd via hypnotische behandeling van het roken genezen door de heer Henry Blythe uit Torquay, Devon. Hij beschouwde haar als 'zeer ontvankelijk voor hypnotische toestanden', zelfs in zo'n sterke mate dat hij, zonder haar over het doel van de experimenten te informeren, met een serie sessies begon waarin het hem lukte haar terug te voeren tot vóór haar huidige bestaan.

Mevrouw Henry herinnerde zich twee voorgaande levens. Van het eerste gaf ze de naam Mary Cohan op, een meisje van 17 jaar dat in het jaar 1790 in Cork leefde. Ze vertelde onder meer dat ze tegen haar zin getrouwd was met een man die Charles Gaul heette en van wie ze twee kinderen had, Pat en Will. Haar man mishandelde haar en veroorzaakte tenslotte haar dood door haar een pak slaag te geven waarbij ze haar been brak. Terwijl ze deze gebeurtenissen in de trance beschreef, beleefde ze deze intensieve emotionele ervaring van het verleden heel duidelijk opnieuw. Ze hadden eerder de levendigheid van een tegenwoordige realiteit dan die van enkel een herinnering. De tussenliggende tijd was weggevaagd en ze was weer het analfabetische Ierse meisje dat ze meer dan anderhalve eeuw geleden was. Ze zei dat haar huwelijk plaatsvond in de St. Johanneskerk in een buurtschap die 'Grenner' werd genoemd. Verschillende feiten die ze opgaf werden later ter plekke nagegaan, maar men kon geen dorpsnaam 'Grenner' vinden. Tenslotte werden echter, in het bezit van een pastoor, enkele 17e eeuwse documenten gevonden waarin de St. Johanneskerk genoemd werd in een dorp met de naam Greenhalgh. Deze naam wordt ter plaatse precies zo uitgesproken als Mary Cohan dat deed - 'Grenner'.

Vervolgens herinnerde ze zich een leven waarin ze Clarice Hellier was, een kinderjuffrouw die in 1902 in Downham voor 24 kinderen zorgde.

Nadat ze verteld had wat ze zich van dit leven herinnerde, beschreef ze haar laatste ziekte, haar dood en de begrafenis, waarvan ze klaarblijkelijk ooggetuige had kunnen zijn. Ze kon zelfs het nummer opgeven van het graf, 207, waarin ze was begraven.

Toen ze uit de trance kwam herinnerde ze zich niets van wat er gebeurd was en pas toen ze de opnamen hoorde begreep ze het doel van de experimenten. De echtheid van dit geval is boven iedere twijfel verheven.

Een van de opmerkelijkste mensen van de laatste tijd, Edgar Cayce, verschaftte nog schokkender bewijsmateriaal. Hij werd geboren in 1877 in Christian County, Kentucky. Als jongeman leed hij aan een psychosomatische samentrekking van de keel, waardoor hij geen stem had. Nadat de gewone medische behandelingen gefaald hadden, werd hij met behulp van hypnotische suggestie behandeld, hetgeen destijds geen erkende vorm van therapie was. In diepe trance kwam zijn normale stem terug en hij diagnostiseerde zijn eigen toestand. Hij schreef ook de behandeling voor.

Zijn zelfgenezing was zo opmerkelijk dat hij, min of meer tegen zijn wil, overgehaald werd te proberen ook voor anderen, wier ziekten niet reageerden op medische behandelingen, voorschriften te geven. Dat gebeurde met veel succes. Hij gebruikte technische termen en schreef kuren voor die hij met zijn bescheiden scholing in normale toestand volstrekt niet kende. Soms waren de medicijnen die hij voorschreef conventionele remedies in ongebruikelijke combinaties; soms kwamen de stoffen niet voor in de farmaceutische standaardwerken. Cayce zelf was verbaasd en enigszins ontsteld door zijn abnormale vermogen, maar aangezien het voor een toenemend aantal patiënten weldadig bleek te zijn, bleef hij ermee doorgaan. Hij weigerde echter betalingen te accepteren voor de hulp die hij bood. Spoedig ontdekte hij dat een hypnotiseur niet meer nodig was; zijn trances werden in feite door hemzelf opgeroepen. Daarna werkte hij uitsluitend via zelf-hypnose.

Toen Cayce op een dag een consult gaf, vroeg een aanwezige vriend hem of reïncarnatie bestond. Cayce, die nog steeds in trance was, ant-

woordde dit onmiddellijk bevestigend. Verdere vragen beantwoordend zei hij dat veel van zijn patiënten te lijden hadden van kwalen die door slecht kamma in vorige levens veroorzaakt waren. Toen hem werd gevraagd of hij de vorige incarnaties van zijn patiënten kon zien, zei hij dat hij dit kon.

Nadat hem werd verteld wat hij tijdens de trance gezegd had, was Cayce nog meer verontrust dan eerst. Het begon nu echt uit de hand te lopen. Hij had de term kamma nog nooit gehoord en zijn enige idee van reïncarnatie was dat het een geloof was dat met bepaalde 'heidense' religies te maken had. Zijn eerste reactie was om de hele zaak op te geven, omdat het iets bovennatuurlijks was en mogelijk in strijd met zijn geloof als Christen.

Met grote moeite werd hij overgehaald door te gaan. Hij stemde er echter in toe om onder hypnose verder ondervraagd te worden en nadat hij enkele beschrijvingen had gegeven en succesvolle behandelingen had uitgevoerd, raakte hij ervan overtuigd dat er niets ongodsdienstigs of kwalijks school in de vreemde ideeën die waren ontdekt. Vanaf die tijd vulde hij al zijn diagnoses aan met een beschrijving van het vroegere kamma van zijn patiënten. Toen bleek dat hij in staat was om waardevolle morele en spirituele raad te geven om slechte kammische tendensen te corrigeren. Zijn behandelingen werden nog effectiever; nu behandelde hij het lichaam én de geest van de patiënten die zijn hulp zochten.

Toen Cayce ontdekte dat hij ook mensen vanaf grote afstand kon behandelen terwijl hij hen nooit gezien had, breidde zijn werkgebied zich uit tot uiteindelijk de gehele Verenigde Staten en daar buiten. Vóór hij in 1945 stierf had Cayce met steun van vrienden en ondersteuners een instituut opgericht, de Cayce Stichting, in Virginia Beach, Virginia. Momenteel functioneert het als een onderzoeksinstituut onder leiding van zijn assistenten. Cayce liet een groot aantal beschrijvingen van gevallen na en ander materiaal dat zich gedurende de jaren had opgehoopt; de stichting is nog steeds bezig alles na te trekken en te controleren. Voor verdere informatie over Edgar Cayce en zijn werk, en het licht dat dat werpt op wedergeboorte, wordt de lezer verwezen naar *Many Mansions*

van Gina Cerminara, Edgar Cayce, *Mystery Man of Miracles* van Joseph Millard en talloze publikaties die door de Cayce Stichting zijn uitgegeven.

Veel van het bewijsmateriaal wijst er op dat Cayce in hypnotische toestand toegang had tot verloren medische kennis en dat hij het vermogen had om vorige levens van andere mensen te zien. In de vroege Boeddhistische teksten wordt verwezen naar geavanceerde medische kennis en operatietechnieken die in enkele opzichten te vergelijken zijn met de onze. Van Jiwaka, een beroemde arts die een tijdgenoot was van de Boeddha, is opgetekend dat hij een hersenoperatie heeft verricht om een of ander levend organisme te verwijderen. Maar er zijn nog oudere documenten dan deze. Het Edwin Smith Papyrus (ca. 3500 v. Chr.) beschrijft de behandeling van hersenletsels en de werken die aan Hippocrates worden toegeschreven omvatten richtlijnen voor het openen van de schedel. De grote Egyptische arts Imhotep, die ongeveer 3000 jaar voor de Christelijke jaartelling leefde en een veelzijdig genie was, te vergelijken met Leonardo da Vinci, was zo bedreven in geneeskunde dat hij legendarisch werd. Hij werd onder de Ptolemeën vergoddelijkt en door de Grieken vereenzelvigd met Asklepios, de god van de genezing; maar er bestaat geen twijfel over dat hij een historisch persoon is geweest. Zonder verder te gaan dan wat op natuurlijke wijze door de verklaringen van Edgar Cayce betreffende wedergeboorte wordt gesuggereerd, en zonder deze te verbinden met de vaak ongebruikelijke, maar briljante en succesvolle behandelingen die hij voorschreef, is het mogelijk te zien dat er een direct verband zou kunnen bestaan tussen de kennis waarover deze artsen uit het verleden beschikten en de ongewone kennis die onder hypnose vrijkwam uit de onbewuste geest van Cayce.

Maar zelfs Cayce was niet volkomen uniek. Egerton C. Baptist haalt in zijn *Nibbana or the Kingdom?* het volgende aan uit *Life and Destiny* van Leon Denis:

"In 1880 bezat in Vera Cruz, Mexico, een zeven jaar oud kind de kracht om te genezen. Verschillende mensen werden genezen door de plantaardige geneesmiddelen die door het kind werden voorgeschreven. Toen gevraagd werd hoe hij deze dingen wist, zei hij dat hij vroeger een groot arts was geweest met de naam Jules Alpherese. Dit verbazingwek-

kende vermogen ontwikkelde zich in hem toen hij vier jaar oud was.”

Het vermogen om zich vorige levens te herinneren en vorige levens van anderen waar te nemen kan in het Boeddhisme gedurende meditatie op uitgelezen onderwerpen worden ontwikkeld. Maar het wordt pas gerealiseerd wanneer een bepaald, nauw omschreven stadium van *djhana*, mentale absorptie, is bereikt. Het onderwerp wordt behandeld in de Canonieke teksten van het Boeddhisme; heel uitvoerig in de *Wisoeddhi Magga* van Boeddhaghosa Thera. Zij die in vorige levens meditatie hebben beoefend tot aan dit punt, zonder de volledige bevrijding van wedergeboorte te hebben bereikt, kunnen met dit latente vermogen herboren worden. Bij anderen lijkt hypnose een snelle techniek te zijn om tenminste enkele latente herinneringen aan voorgaande levens naar boven te halen, zoals het ook een snelle methode is om resultaten te bereiken die gewoonlijk door diepe psychoanalyse worden bereikt. Er moet nog veel uitgebreid en systematisch onderzoek worden verricht, voordat definitieve conclusies kunnen worden getrokken. Het grootste probleem is het vinden van geschikte testpersonen.⁴

IV

Ondanks de grote vooruitgang in de studie van de genetica is er nog veel dat onverklaard is in de biologische processen die levende organismen voortbrengen. Terwijl de overdracht van erfelijke eigenschappen via de genen kan worden toegeschreven aan de werkzaamheid van natuurwetten, is er nog geen methode bekend die verklaart hoe soms plotselinge mutaties voorkomen en hoe deze een aanleiding zijn voor variaties van de soorten. Toch zijn deze mutaties, en het feit dat ze mogelijk zijn, een uiterst belangrijk gegeven, aangezien de biologische evolutie juist hierdoor plaatsvindt. Gedurende vele generaties blijven de structurele eenheden van een chromosoom, de genen, hetzelfde en produceren ze dezelfde erfelijke typen; maar plotseling, zonder enig tussenliggend stadium, wordt er een nieuw type gevormd dat zichzelf al dan niet blijft voortbrengen. Een bekend voorbeeld hiervan is de bananevlieg, *Drosophila melanogaster*, die gewoonlijk een insect is met een grijs lichaam en lange vleugels, maar die af en toe een spontane mutatie maakt met een zwart lichaam van een iets andere vorm en erg korte vleugels. Er zijn veel van zulke gevallen bekend, maar het is voor biologen nog steeds een mysterie welke combinaties van genen, chromosomen of atomaire patronen de verandering veroorzaken, of waarom ze voorkomen. Het enige dat men kan zeggen is dat de veranderingen isomerische transformaties zijn van het soort dat in eenvoudige moleculaire structuren voorkomt en dat ze de chemische bewegingswetten volgen die onder bepaalde voorwaarden ook gelden voor niet-levende materie.

Tussen 'levende' en 'niet-levende' materie bestaat geen scherpe scheidslijn. Het is bekend dat er een nauwe verwantschap bestaat tussen waarneembare processen in chemische moleculen en processen waarbij levende cellen zich voeden met het medium waarin ze zich bevinden. Ze nemen hierbij materie op als voedsel en delen zichzelf op in andere cellen, die een onafhankelijk bestaan hebben.

Virusdeeltjes, die op het ogenblik de eenvoudigste bekende vorm van leven zijn, moeten bijvoorbeeld als levende eenheden worden be-

schouwd, omdat ze alle essentiële functies van levende cellen hebben; en toch zijn ze tegelijkertijd gewone chemische moleculen die onderhevig zijn aan alle wetmatigheden van de chemie en de natuurwetenschap. Als levende moleculen, vergelijkbaar met de genen die het organische leven voortzetten, zijn ze in staat zich te vermengvuldigen en ook biologische mutaties te produceren die soms resulteren in de verschijning van nieuwe typen van een bepaald virus. Toch toont zuiver chemische bestudering ervan aan dat ieder type virus een nauw omschreven chemische samenstelling is die lijkt op diverse complexe samenstellingen die geen echte 'levende' materie zijn. Ze zijn dus een 'brug' tussen 'levende' en 'niet-levende' substantie en mogelijkwijs het punt waar het 'niet-levende' overgaat in het 'levende'.

Wat nog onbekend is, is het richtinggevende principe dat tot de transformatie aanzet en dat de moleculen leidt in de vorming van ingewikkelder organische structuren. Het kunnen volgen van het proces, zelfs vanaf het vroegste stadium, is niet hetzelfde als de oorzaak ervan kennen. Hier moet de wetenschappelijke methode haar visie verbreden door de studie van principes en wetten erbij te betrekken die aan de verschijnselen van het materiële universum ten grondslag liggen en die op een ander niveau werkzaam zijn dan dat waartoe de wetenschapper zich tot nu toe beperkt heeft.

Aangezien het Boeddhisme deze grondbeginselen eerder lokaliseert in het mentale en het immateriële gebied, moet het onderzoek noodzakelijkerwijs gericht worden op de interactie tussen mentale energie en de materiële substantie waarin die zich manifesteert. Indien de transformaties van niet-levende tot levende materie en de ontwikkelingen die deze transformaties daarna ondergaan beschouwd worden als de materiële manifestatie van kamma en wipaka (kamma-resultaat), dan hoeft men ze alleen maar toe te voegen aan de huidige voorraad wetenschappelijke kennis als de onbekende factoren die nog aan identificatie weten te ontkomen, om vele tot nu toe duistere zaken te kunnen ophelderen, zonder voor de verklaring ervan een beroep te hoeven doen op het bovennatuurlijke.

Het embryonale menselijke wezen krijgt zijn erfelijke eigenschappen van de ouderlijke genen en heeft evenveel chromosomen van de vader als van de moeder, terwijl de sekse bepaald wordt door het aandeel van hetgeen als de X- en Y-chromosomen wordt onderscheiden. Vrouwelijke cellen bevatten altijd twee X-chromosomen, terwijl de mannelijke een X- en een Y-chromosoom hebben. Het fundamentele verschil tussen de seksen bestaat eruit dat een X-chromosoom door een Y-chromosoom wordt vervangen. Tijdens de conceptie worden de mannelijke en de vrouwelijke cel verenigd. Ze worden in het samensmeltingsproces een complete cel die zich later in tweeën opsplijt; aldus begint de celdeling waardoor uiteindelijk het gehele organisme ontstaat. Wat hier onbekend is, is waarom nu precies de X- en de Y-chromosoom in hun combinatie in bepaalde gevallen een vrouwelijke cel produceren en in andere gevallen een mannelijke. Het kan puur toeval zijn; het is echter meer in overeenstemming met de wetenschappelijke visie van oorzaak en gevolg om de aanwezigheid van een andere factor te verwachten die op de een of andere manier de combinatie bepaalt. De Boeddhistische visie, dat deze onbekende factor kamma of energie-potentieel is, de mentale impuls die door een ander wezen dat in het verleden heeft bestaan wordt afgegeven, kan door de wetenschap op zich niet bewezen, maar ook niet weerlegd worden. Ze verschaft evenwel de méést waarschijnlijke verklaring, in feite de enige die een alternatief biedt voor de onwaarschijnlijke theorie van het toeval. Kamma als oorzaak en vipaka als resultaat verklaren ook de tussenliggende toestanden waarin de sekse-eigenschappen in een individu min of meer gelijkwaardig zijn of waar een totale sekseverandering kan plaatsvinden. Het kamma dat aanvankelijk een man produceert kan zwak zijn of het kan uitgeput raken voordat het levenondersteunende kamma beëindigd is, zodat de eigenschappen van de andere sekse zodanig de overhand krijgen dat ze in feite een sekse-transformatie betekenen; het resultaat* van een ander soort kamma, dat

*) Het commentaar op vers 43 van de Dhammapada verhaalt van een plotselinge verandering van sekse, ten gevolge van een uitzonderlijk zwaar kamma, in het geval van een jongeling, Soreyya, die een vrouw werd als gevolg van een gedachte van wellust die gericht werd op een Arahat, de Thera Maha Kaccayana. (Lees Boeddhayana Publikaties 28) - de Uitgever.

dan werkzaam wordt. Evenzo kunnen mannelijke gedachten en gewoonten, die geleidelijk dominanter worden in een vrouw, na verloop van tijd meer specifieke mannelijke eigenschappen veroorzaken; deze invloeden kunnen zo sterk zijn dat ze daadwerkelijk zichtbaar worden in de lichamelijke veranderingen. Anderzijds is het ook mogelijk dat ze alleen het psychische leven beïnvloeden. Het is zeker, en deze analyse probeert dat aan te tonen, dat de geaccumuleerde gedachten de kracht hebben om niet alleen de algemene oriëntatie en gewoonten te beïnvloeden, maar ook het fysieke lichaam. In plaats van 'geaccumuleerde gedachten' kunnen we ook de Boeddhistische term *sankhara* gebruiken, aangezien dit een van de diverse connotaties is van dit veelomvattende woord.

Het individuele karakter wordt gewoonlijk aan twee factoren toegeschreven, waarvan erfelijkheid de eerste is. Maar eenvoudige lichamelijke eigenschappen alleen zijn niet altijd tot deze oorzaak te herleiden. Kleurenblindheid is niet altijd te herleiden tot erfelijkheid, hoewel men het terugvindt in opeenvolgende generaties en hoewel het duidelijk biologische overdracht vertoont; en voor die individuele kenmerken die zowel lichamelijk als psychisch zijn, zoals bijvoorbeeld de bovengenoemde seksuele afwijkingen, verschaft de erfelijkheidsinvloed geen enkele bevredigende verklaring. De conclusie van de meeste autoriteiten is dat ze niet erfelijk zijn. Dit geldt ook voor de minder schokkende, maar toch opvallende voorbeelden van kinderen die geen enkele gelijkenis vertonen met hun ouders of grootouders. Waar erfelijke kenmerken, die door de ouderlijke genen worden overgedragen, geen verklaring geven voor karakterverschillen, wordt de tweede factor, de invloed van de omgeving, erbij gehaald. Maar ook die kan niet alles verklaren, omdat dezelfde antecedenten en dezelfde omgeving te zamen heel vaak geheel verschillende persoonlijkheden opleveren. Er zijn talloze voorbeelden van uitgesproken eigenschappen bij de geboorte, nog voordat er enige druk van de omgeving op de zich ontwikkelende persoonlijkheid wordt uitgeoefend.

Het is een axioma in de Boeddhistische filosofie dat er meer dan één oorzaak nodig is om een bepaald gevolg voort te brengen, zodat, hoewel

het karakter deels afgeleid kan worden van erfelijkheid en deels door de omgeving gewijzigd kan worden, deze twee factoren geenszins de derde factor uitsluiten: die van de individuele sankhara of de tendens tot kamma-vorming die in vorige levens is ontwikkeld - een factor die wel eens krachtiger kon zijn dan de beide andere. Erfelijke overdracht is zelf een onderdeel van de werking van de causaliteitswet, want het komt voor dat, als gevolg van krachtige gehechtheden, dezelfde personen keer op keer in dezelfde familie geboren worden. Dit verklaart waarom een kind wat temperament betreft helemaal niet op de beide ouders lijkt, maar wel op een overleden voorvader of een nog oudere voorouder. Het uiterlijk kan dan wel op de eerste plaats afgeleid worden van de ouderlijke genen, maar het ondergaat veranderingen als het individu zijn eigen ontwikkeling doormaakt en de specifieke kenmerken, die het resultaat zijn van habituele denkneigingen die een stempel drukken op de gelaatstrekken, verder benadrukt worden.

Dat de geest, of liever gezegd de mentale indrukken en wilskrachtige activiteiten, veranderingen teweeg brengen in de levende materie is een feit dat de wetenschap begint te erkennen. Hypnose verschaft een gelegenheid om dit verschijnsel proefondervindelijk te bestuderen. Hypnotische suggestie is pas sinds kort door medische genootschappen in vele delen van de wereld officieel geaccepteerd als therapeutische behandelingsmethode, maar ze wordt nu al met succes gebruikt als een vorm van ongevaarlijke verdoving tijdens operaties en bevallingen en ook ter behandeling van psychische stoornissen. Klinische experimenten met hypnose helpen de geheimen te ontcijferen van de mysterieuze invloed van de geest op het lichaam, want het blijkt mogelijk te zijn om door suggestie lichamelijke reacties op te roepen die onder normale omstandigheden alleen langs lichamelijke weg bereikt konden worden. Ongetwijfeld zijn veel van de 'geloofsgenezingen' in Lourdes en andere religieuze centra het resultaat van een sterke mentale kracht, vergelijkbaar met die welke onder hypnose geproduceerd wordt en die het fysieke lichaam beïnvloedt; in dit geval is de kracht de absolute overtuiging van de patiënt dat er een wonderbaarlijke genezing zal plaatsvinden.

Het is de taak van de hypnotiseur om met behulp van kunstmatige middelen deze accepterende en ontvankelijke toestand van onvoorwaardelijk vertrouwen op te roepen. Natuurlijk is daarvoor de medewerking en goedkeuring van de persoon in kwestie nodig; hier ontstaat gewoonlijk het probleem. De patiënt moet volledig vertrouwen hebben in de ander, wil hij zijn eigen wil voor enige tijd volledig aan een ander overgeven. Wanneer de volledige beheersing van de geest van de patiënt verkregen is, kunnen de noodzakelijke suggesties gegeven worden, in het volste vertrouwen dat de geest van de patiënt ze zal uitvoeren. Het verwonderlijke is dat niet alleen de geest gehoorzaamt, maar dat ook het lichaam reageert. Wanneer bijvoorbeeld het idee van een brandwond door de geest wordt opgepakt, verschijnt na verloop van tijd op de aangewezen plaats een brandplek, zonder dat van enig lichamelijk middel gebruik gemaakt is.

Veel gelijksoortige experimenten bevestigen deze nauwe relatie tussen het fysieke en het mentale. Ze bewijzen zonder meer de waarheid van de Boeddhistische leerstelling dat mentale voorwaarden voorafgaan aan bepaalde soorten verschijnselen en dat ze die bepalen, hoewel we gewend zijn deze te beschouwen als louter stoffelijke en materiële verschijnselen.

Ook hysterie veroorzaakt onder bepaalde voorwaarden opmerkelijke lichamelijke veranderingen, waaronder het welbekende verschijnsel van 'schijnzwangerschap'. De abnormale mentale opwindings die schijnzwangerschap veroorzaakt, wordt ook gevonden in toestanden van godsdienstwaanzin, waarbij een onnatuurlijke mate van kracht, ongevoeligheid voor pijn en zelfs onkwetsbaarheid voor lichamelijk letsel naar voren komen. Deze onverklaarde verschijnselen wijzen op een mentale kracht die niet alleen normale reacties op zintuiglijke prikkels kan tegenhouden, maar die bovendien in staat is om op specifieke wijze de lichamelijke structuur te beïnvloeden.

Dit alles heeft duidelijk te maken met de manier waarop mentale impulsen uit vorige levens, met name de laatste mentale impressies ten tijde van de voorafgaande dood, de lichamelijke structuur beïnvloeden en bij de nieuwe geboorte vaak zelfs de structuur van het lichaam

bepalen. Voor we hier dieper op ingaan zullen we ter overweging een specifiek voorbeeld geven.

Een geval van wedergeboorte uit de gegevens van de Burma Buddhist World Mission betreft S.T., een Karen, * 20 jaar. Zijn geboorteplaats lag in Opper Burma. Het geval is onderzocht in Rangoon in 1949.

De persoon, een Karen-huisknecht die werkzaam was bij een vriend van de schrijver, leed aan een ongewone misvorming van de handen en voeten, hoewel hij verder lichamelijk gezond, goed gebouwd en goed geproportioneerd was. Een tamelijk diepe, rechte groef verdeelde zijn rechterhand in tweeën. De groef volgde min of meer de 'hartlijn' van de handleeskunde, maar was dieper en scherper dan de normale handlijnen en liep over de hele hand. Boven deze lijn was de hand niet zo goed ontwikkeld als aan de basis van de palm en de vingers hadden iets van het kinderlijke, ongevormde uiterlijk dat lichamelijk samengaat met idiotie, maar niet in dezelfde mate. Lager op de hand en over de onderarm waren gelijksoortige tekens, zij het minder nadrukkelijk, aanwezig als die bij de basis van de vingers. De linkerhand was op dezelfde wijze gegroefd, maar niet zo sterk. Minder duidelijke, gelijksoortige rechte groeven zaten op de beide voeten en op de kuiten, waarbij de lijnen ongeveer parallel aan elkaar liepen. Daarnaast waren twee tenen van de linkervoet samengegroeid.

De vorige werkkring van de jongen was bij een vooraanstaand chirurg uit Rangoon geweest. Na inspectie van de lijnen had deze verklaard dat ze niet veroorzaakt konden zijn door prenatale verwonding of door abnormale omstandigheden in de baarmoeder, ofschoon ze er vanaf de geboorte al waren. Bij navraag bevestigde de jongen dat ze er vanaf de geboorte zaten en hij beweerde dat al de groeven in zijn kindertijd veel dieper waren geweest. Verder waren bij de geboorte drie tenen vergroeid; zijn vader had echter zelf, met de ruwe chirurgie van dorpsmensen, twee tenen gescheiden. Gedurende zijn jeugd waren deze misvormingen een bron van hevig lijden geweest. Soms zwol zijn arm op, vooral wanneer de aandacht van anderen erop was gevestigd, en een hevige pijn

*) De Karen zijn een stam uit Burma.

was voelbaar in alle aangetaste delen. Op die momenten voelde hij mentaal en lichamelijk ongemak, waarbij hij zich bewust was van angst en depressie in verband met de misvormingen.

Volgens het verhaal van de knecht zelf was hij als kind zeer onwillig geweest om over zijn lichamelijke gebreken te praten. Maar op een nacht, bij moeder onder het muskietennet, voelde hij een veiligheid die hem in staat stelde vrijuit te spreken. Hij vertelde haar toen dat hij zich gebeurtenissen uit zijn vorige leven herinnerde die, iedere keer wanneer hij aan de littekens werd herinnerd, de oorzaak waren van zijn angst en ongemak. Hij vertelde de zoon van een rijke man, mogelijkwijs een dorpshoofd, te zijn geweest, die hem na zijn dood drie huizen onder één dak had nagelaten, plus een grote hoeveelheid zilver, opgeslagen in grote vaten, van het type dat bekend stond als Pegoe-kruiken; daarnaast waren er andere rijkdommen die in verschillende delen van de gebouwen waren verborgen. Na zijn vaders dood had hij alleen, ongehuwd en zonder personeel, in de drie huizen gewoond. Op een nacht brak een bende rovers met bamboe-speren gewapend het huis binnen; ze wilden weten waar de schat verborgen was. Toen hij weigerde hen dat te vertellen bonden ze hem met een draad vast in een gekromde houding, zijn handen stevig tussen zijn benen vastgesnoerd. In deze positie lieten ze hem in een hoek liggen, terwijl ze de twee andere huizen plunderden en er uiteindelijk met het zilver en de andere juwelen vandoor gingen. Gedurende drie dagen bleef hij in acute doodsstrijd in die positie liggen. Een van de dingen die hij zich levendig herinnerde was dat het bloed dat uit de diepe wonden die de draad in zijn handen gemaakt had op zijn voeten droop en tussen drie tenen stonde. Ergens gedurende de derde nacht besepte hij plotseling, in een van de elkaar afwisselende perioden van bewustzijn en bewusteloosheid, dat hij neerkeek op een bewegingloze, gebogen gedaante in een hoek, en zich afvroeg wie dat was. Pas later realiseerde hij zich dat het zijn eigen lichaam was en dat zijn bewustzijn zich nu in een andere, minder vaste gedaante had gevestigd. De rest van zijn herinnering was verward en onduidelijk. Het kwam hem voor dat hij gedurende lange tijd door zijn vorig leven zwierf, waarbij hij zich slechts

bewust was van een verloren gevoel en diepe misère. In deze toestand bleek hij van de tijd geen besef te hebben: hij kon niet zeggen of het dagen of eeuwen duurde. Ook zijn idee van persoonlijke identiteit was zwak. Zijn gedachten werden geheel in beslag genomen door de gebeurtenissen vlak voor zijn dood en door de herinnering aan zijn verloren schat die hij ontzettend graag terug wilde hebben. Het leek of zijn hele bestaan in een enkel idee gevat was dat als een obsessie was: het verlies van zijn rijkdom en de wens om die terug te krijgen.⁵

Na lange tijd werd hij zich weer van levende wezens bewust en hij voelde zich aangetrokken tot een bepaalde jonge vrouw. Hij hechtte zich aan haar vast, volgde haar bewegingen en uiteindelijk ontstond een nieuwe verandering die hij niet precies kon beschrijven, maar die resulteerde in zijn wedergeboorte als kind van die vrouw.

Dat waren zijn herinneringen omtrent de vreemde misvormingen van zijn handen en voeten, die hij zijn moeder met onzekere, kinderlijke woorden vertelde. Dit geval heeft verschillende kenmerken gemeen met andere voorbeelden van herinneringen aan vorige levens, die tamelijk vaak voorkomen in het Oosten. Het kan dan ook goed dienst doen als een typisch voorbeeld. Eén ding moet echter vanaf het begin worden opgemerkt: het kind dat deze herinneringen beweerde te hebben had er niets materieels mee te winnen. En ook de ouders niet. Een tweede opmerkelijk feit is dat de huisknecht een Karen was en uit een gezin kwam dat gedurende twee generaties het Christendom aanhing en dat dus geacht werd niet te geloven in de leerstelling van wedergeboorte.

Een analyse van dit specifieke geval vertoont bepaalde interessante en zeer opmerkelijke trekken. Op de eerste plaats wordt het motief verlangen steeds zeer sterk benadrukt. Het besluit van de zoon om alleen in een huis te wonen met een grote rijkdom suggereert de angst om personeel in dienst te nemen en een karakterologische neiging tot gierigheid. Na de dood, in de toestand van een peta (een ongelukkige geest), bleef zijn gehechtheid aan de verloren schat en aan de plaats van zijn vorig leven voortduren als het krachtigste element in zijn bewustzijn, tot het moment dat hij weer werd aangetrokken tot een ander mens. Tot

hier verbindt het aspect van verlangen en gehechtheid het verhaal met andere voorbeelden van peta's die de plaatsen bezoeken waar hun vroegere bezit ligt; maar hier is een ander element, dat van angst, gecombineerd met gehechtheid. Deze angst was ontstaan in de dagen en nachten dat de persoon gekromd en met draad vastgebonden in het lege gebouw lag, zonder te kunnen ontsnappen. Op afgelegen plaatsen aan de rand van dorpen en stadjes is het zelfs nu nog mogelijk dat een dergelijk isolement wekenlang voortduurt. Gedurende deze periode moet een enorm sterke mentale indruk zijn gevormd van de draad die in het vlees sneed. Het was wellicht het laatste beeld in het bewustzijn tijdens het sterven. Volgens de principes van de Abhidhamma-psychologie heeft dit laatste gedachtemoment het karakter bepaald van het patisandhi-wiññana (het verbindend bewustzijn of wedergeboorte-bewustzijn) en is het aldus de belangrijkste factor geweest ter bepaling van de voorwaarden van de nieuwe geboorte. Om te begrijpen hoe dit gebeurt moeten we in het kort de Boeddhistische analyse van bewustzijn bekijken.

Het proces waarin gedachten-indrukken geregistreerd worden wordt citta-withi, de opeenvolging van kennismomenten, genoemd. Er is een citta-withi verbonden met elk van de organen en gebieden van zintuiglijk kennen, dat wil zeggen het oog, het oor, de neus, de tong, de tastzin (het lichaam) en de geest. De passieve stroom van het onderbewuste geestcontinuüm (bhawanga) wordt iedere keer verstoord wanneer een uitwendige indruk via een van de zes kanalen ermee in aanraking komt. Deze verstoring wordt bhawanga-calana (het trillen van het onderbewuste geestcontinuüm) genoemd; dit duurt precies één gedachtemoment. Meteen daarop volgt bhawangoepaccheda, het afsnijden van bhawanga, hetgeen een onherroepelijke onderbreking is van de gelijkmatige onderbewuste stroom. Op dit punt beginnen de gedachtemomenten aan een reeks cognitieve reacties, beginnende met pañca-dwarawaddjana, het zich richten naar de zintuigdeur (in dit geval een van de vijf zintuiglijke organen). Dit wordt gevolgd door het opkomen van het bewustzijnsmoment dat bij de zintuigdeur van het oog, het oor, de neus, de tong of het lichaam hoort. Dit is het onwillekeurig richten van de aandacht op

het uitwendige object. Het wordt meteen gevolgd door sampaticchana, het feitelijke zien, horen, ruiken, proeven of voelen, al naar gelang het geval is. Daarna begint de functie van santirana, onderzoek; in dit stadium komen associatieve ideeën op waardoor de geest in staat is de ontvangen indruk te identificeren, zodat de volgende fase van wotthapana, identificatie, voortgebracht kan worden. Wotthapana is het stadium van bewuste herkenning, waarin het object een definitieve identiteit aanneemt in de mentale bewustheid. Dit stadium wordt dan in een volledige opeenvolging van kennismomenten opgevolgd door niet minder dan zeven djawana-gedachtemomenten* waarbij bewustzijn met betrekking tot het object opkomt en wegvalt. Daarop volgt tadalambana, het vasthouden van de indruk en de registratie ervan in de mentale stroom; deze fase, die twee gedachtemomenten duurt, completeert de citta-withi van die ene indruk, waarmee er in totaal 16 gedachtemomenten zijn in de opeenvolging van kennismomenten, gerekend vanaf het eerste wekken van de aandacht voor het object tot de fixatie in het bewustzijn. Ieder van deze gedachtemomenten is een geheel op zich en bestaat uit drie fasen: het opkomen (oepada), het bestaan (thiti) en het wegvallen (bhangā).

De relatieve intensiteit of zwakheid van indrukken varieert aanzienlijk. Eén enkele indruk kan het onderwerp zijn van duizenden volledige en zeer duidelijke (atimahanta) withi's. Als de indruk minder sterk is, wordt hij mahanta (duidelijk) genoemd; hij is dan geen aanleiding voor de tadalambana-fase. Nog zwakker is een indruk die zelfs de djawana-fase niet haalt (paritta, d.i. zwak); wanneer hij heel erg zwak is (atiparitta) valt hij weg na de bhawanga-calana (het trillen van de bhawanga), zonder dat een van de volgende gedachtemomenten opkomt. Een uitzonderlijk levendige en duidelijke indruk die de deur van de geest bereikt, en die vergezeld gaat van een volledige opeenvolging van kennismomenten, wordt wibhoeta (levendig) genoemd. Het zijn dergelijke, steeds weer herhaalde, indrukken die de geest beïnvloeden, en uiteindelijk, al of niet begeleid door een op dat doel gerichte wilskrachtige impuls, het lichaam

*) lett.: impuls. In deze fase wordt kamma, goed of slecht, voortgebracht.

kunnen beïnvloeden. Normaal gesproken is de geest selectief en keert hij zich steeds weer tot die indrukken die het meest aangenaam zijn, terwijl andere veronachtzaamd worden; maar onder bepaalde, uitzonderlijke, voorwaarden dringen onaangename indrukken zich zo sterk op dat ze niet genegeerd kunnen worden. Vaak worden dergelijke indrukken dan verworpen door de bewuste geest, maar blijven onuitwisbaar in de bhawanga aanwezig.

Het gaat hier over bewustzijnstoestanden die opkomen in de Kama Loka (de wereld van de vijfvoudige zintuiglijke waarneming) en die ontstaan door het contact met uitwendige zintuiglijke objecten. Bij mentale objecten die via de deur van de geest (mano-dwara) binnenkomen, verloopt het proces enigszins anders. In de reeks van kennismomenten waarover het hierboven ging, verschijnt het djawanagedachtemoment zeven keer, maar bij bewustzijnsverlies of op het moment van de dood houdt het na de vijfde herhaling op. Op dat moment wordt het cognitieve denken ervaren, dat het einde van de slotfase van dit leven betekent en dat de vorm aanneemt van een mentaal beeld van een overheersend kamma, van iets dat met dit kamma en zijn manifestatie verbonden is, of anders een voorstelling van het doel waarop het kamma gericht is. Bij het wegvallen van het cognitieve denken (withi-citta) of dat van de bhawanga, komt de coeti-citta (het doodsbewustzijn) op, dat de functie van 'afsnijden' heeft. Meteen daarna komt in het volgende leven het patisandhi-wiññana of verbindend bewustzijn op als wedergeboortebewustzijn. In de formule van het 'Afhankelijk Ontstaan' (Paticca Samoeppada) wordt dit uitgedrukt als: *Wiññana paccaya nama-roepa* - 'Uit wedergeboortebewustzijn ontstaat naam en vorm' - dat wil zeggen mentale en lichamelijke samenstellingen. Dit bewustzijn, dat door onwetendheid en handelingen (kamma) geconditioneerd is, gemotiveerd wordt door verlangen en de overheersende impressies van de laatste gedachtemomenten met zich meedraagt, functioneert als de bhawanga van het volgende leven en bepaalt aldus als het ware de toon waarin dat leven gezet is. Aldus stroomt het levenscontinuüm van het ene naar het andere leven door in een eindeloze opeenvolging van patisandhi, bhawanga,

withi en coeti.

In feite zijn er geen gedachten die van het ene leven doorgaan naar het andere; er is alleen maar een impuls die doorgaat. Ieder moment van bewustzijn valt volkomen weg, maar bij het wegvallen doet het een opvolger ontstaan die ertoe neigt zich volgens hetzelfde patroon te gedragen; en dit proces is hetzelfde, of het nu beschouwd wordt vanuit het gezichtspunt van het van moment tot moment voortgaande levenscontinuüm dat een gehele levensspanne vormt, of vanuit dat van de verbindende schakel tussen het ene en het andere leven. De wedergeboorte is onmiddellijk en wordt direct bepaald door de voorafgaande gedachtenimpuls. Aangezien lichaam en geest er beide door worden geconditioneerd, is zelfs het specifieke patroon in de structuur van de hersenen van bijvoorbeeld een muzikaal of wiskundig talent het resultaat van deze sterke mentale kracht die uit het vorige leven komt en die zijn specifieke kenmerken op de materiële substantie, op de levende cellen van het brein stempelt. Dit verklaart nu precies het verschijnsel genie in de gevallen waarin erfelijkheid geen houdbare verklaring biedt. In het geval van de Karen-knecht, dat we hier bespraken, was begeerte, samengevoegd met een sterke indruk van pijn en van lichamelijke littekens, de sterkste wedergeboortekracht, en deze indruk was gedurende drie dagen en nachten het centrale punt van het bewustzijn - lang genoeg om een gedachtenconstructie (of een patroon in de bhawanga) op te zetten die voldoende sterk was om de erop volgende fasen van het bewustzijn te beïnvloeden, evenals het lichaam dat erdoor gevormd werd.

De gedachte-energie kan, op een manier die de wetenschap nog niet bekend is, op het moment van de dood de combinatie beïnvloeden van mannelijke en vrouwelijke cellen en ze kan door middel van oetoe (temperatuur) en de andere puur fysieke elementen van de verwekking, een levend wezen produceren dat de aard en de mogelijkheden van het vroegere kamma in een nieuw leven (anagata wipaka bhawa) belichaamt.

Het moet hier opgemerkt worden dat sterke mentale en fysieke neigingen, alsook werkelijke herinneringen aan vorige levens, het duidelijkst zijn wanneer het een directe wedergeboorte betreft van het ene menselijke

leven naar het volgende. Herinneringen zelf worden overgedragen via indrukken op de hersencellen, zodat de normale wetten van het geheugen van kracht zijn. Het zijn de meest recente en levendige indrukken die overblijven. Tussenlevens in een van de dertig andere bestaansgebieden kunnen de herinnering aan voorafgaande menselijke levens helemaal uitwissen. Indien deze tussenlevens hebben plaatsgevonden in een van de lagere gebieden, waar het bewustzijn zwak is, of in de onvoorstelbaar lange tijdsduur van het dewa-rijk, kan men nauwelijks verwachten dat er enige herinnering is. Dit is slechts een van de vele redenen waarom de meeste mensen zich helemaal niet kunnen herinneren dat ze in een eerdere toestand hebben geleefd, maar toch een vaag gevoel hebben dat dit het geval is geweest. In het geval dat we hier beschreven hebben bracht de persoon een onbepaalde periode door als peta, of wat algemeen bekend staat als 'ongelukkige geest'. Zelf geloofde hij dat deze toestand erg lang duurde, maar in deze omstandigheden is tijd een puur subjectief gegeven. Zijn bestaan als peta hoeft in werkelijkheid niet langer geduurd te hebben dan enkele gedachtemomenten.

Vragen die de schrijver aan de jongen voorlegde leken er echter op te wijzen dat de tussenperiode van het peta-bestaan wél lang geduurd had, want na de wedergeboorte was hij niet in staat geweest om plaatsen of mensen uit het vorige leven te identificeren. Alles was anders geworden dan hij zich herinnerde. Andere pogingen om de periode van het vorige leven te achterhalen waren ook zonder succes. De primitieve wapens van de rovers hoeven er niet op te wijzen dat het voor de ontdekking van de vuurwapens gebeurde, want de opmerking dat ze draad gebruikten wijst op een recenter datum. Het is echter ook mogelijk dat de jongen het woord 'draad' linguïstisch foutief gebruikte; misschien heeft hij vezeltouw bedoeld, dat hetzelfde effect heeft. Het samengroeien van de tenen, dat overeenkwam met de wijze waarop ze door het gestolde bloed aan elkaar hadden gezeten, zijn een treffend voorbeeld van de aanhoudende kracht van een mentale indruk. Gebukt met het hoofd tegen de knieën vormden de handen en voeten de centrale objecten van zijn citta-withi en wat ermee gebeurde moet visueel in zijn bewustzijn afgedrukt zijn en zich

later, via het verbindende bewustzijn, in het nieuwe lichaam hebben herhaald.

Dit geval is het opmerkelijkste dat de schrijver kent, omdat het de invloed van de geest op het stoffelijke lichaam aantoonde in een directe, causale opeenvolging van het ene leven naar het volgende. Een ander feit dat uit de bestudering van dit geval blijkt is dat het veranderingsproces van het ene leven naar het andere zonder enige ziel of zonder verhuizen-de eenheid gebeurt. De enige identiteitsfactor betreffende de zoon van het dorpshoofd, de peta en de Karen-huisknecht S.T., was de begeerte-impuls die de potentie om zich opnieuw te manifesteren in zich droeg; dat wil zeggen bhawa (bestaan) dat voortgebracht wordt door oepadana (gehechtheid). De verschrikkingen van het lichamelijk letsel waren het onmiddellijke gevolg van het gehecht zijn (oepadana). In termen van de leerstelling van het Afhankelijk Ontstaan had sankhara (de kammische neigingen), die door awiddja (onwetendheid) werd geconditioneerd, wiññana (bewustzijn) veroorzaakt en uit dat bewustzijn was een nieuwe nama-roepa (geest-lichaam) ontstaan, dat al de kenmerken droeg die in de laatste bewustzijnsmomenten waren gedrukt gedurende de zich herhalende citta-withi's met hetzelfde object. Aldus dragen alle levende wezens gedurende talloze levens de erfenis van hun gedachten en handelingen, die ontstaan zijn uit vroegere neigingen en die gevoed worden door het steeds hernieuwde verlangen dat resulteert uit het contact van de zintuigen met het object van de uitwendige wereld. Erfelijkheid zelf is slechts één factor in de veelvoudige werkzaamheid van de wet van kamma en wipaka (resultaat) en wordt op haar beurt grotendeels bepaald door de richting van de vroegere interesses, handelingen en gehechtheden.

In de Leer van de Boeddha wordt natuurlijk het morele aspect van kamma en wipaka benadrukt; iedere belangrijke wilskrachtige impuls heeft dan ook een moreel aspect. De relatie tussen goed kamma en goed wipaka of tussen slecht kamma en slecht wipaka is echter niet altijd op het eerste gezicht duidelijk. Een kind met aangeboren lichamelijke misvormingen, zoals in het onderhavige geval, hoeft niet een soortgelijke

verwonding op iemand anders in een vorig leven te hebben toegebracht. Het lichamelijke gebrek kan het resultaat zijn van een sterke mentale indruk die op een of andere wijze tot stand is gekomen. Maar, zoals in het geval van de Karen-knecht blijkt, de uiteindelijke oorzaak kan steeds worden teruggevonden in een moreel tekort van de desbetreffende persoon, in een karaktertrek die overheerst wordt door de asawa's, de smetten of stromen die verbonden zijn met de neiging tot vasthouden, waarvan de Paticca Samoeppada aantoont dat ze de onmiddellijke oorzaak is van het 'wordingsproces' (oepadana, ofwel vasthouden, doet bhawa, ofwel wording, ontstaan; dit op zijn beurt veroorzaakt djati, ontstaan of geboorte). Aldus moet het hele individuele levensproces, inclusief het stoffelijk medium, de roepa (lichaam), gezien worden als santati, dat wil zeggen een causaal continuüm van handelingen en resultaat, waarvan alle handelingen tot op zekere hoogte gekleurd zijn door verlangen naar bestaan, hartstocht, zelfbelang en onwetendheid, totdat het bereiken van het Arahatschap deze energie-gevende vuren uitdooft.

Rest tenslotte nog op te merken dat de biologische mutaties zoals ze aan het begin van dit hoofdstuk beschreven zijn, in het Boeddhisme geheel wetenschappelijk verklaard worden door de inwerking van mentale impulsen op levende cellen tijdens hun vereniging, hun samensmelting en hun deling.

V

Het Boeddhisme leert dat er in totaal eenendertig bestaansgebieden zijn waarin wedergeboorte mogelijk is; het menselijk gebied is er slechts één van. De eenendertig 'verblijfplaatsen' omvatten de toestanden van hevig lijden, ofwel 'hellen', waar mensen zichzelf toe verdoemen door hun slechte kamma; de gebieden van de ongelukkige geesten of peta's, die vanwege hun gehechtheid aan wereldse zaken van laag niveau min of meer aan de aarde gebonden zijn; de wereld van de dieren, waarin mensen herboren kunnen worden door het manifest laten worden van hun dierlijke karaktertrekken; het gebied van de hogere geesten tussen de aarde en de hemelse gebieden, die de verblijfplaatsen van de dewa's zijn, die zich verheugen in zinnelijke genietingen als resultaat van hun voorgaande goede handelingen; en tenslotte de Brahma-werelden, waar wezens die op aarde een specifiek spiritueel doel hebben bereikt, gedurende eonen leven in een zuivere, niet-stoffelijke vorm. Al deze bestaanstoestanden zijn echter vergankelijk; vroeg of laat houden ze op, wanneer het kamma dat ze geproduceerd heeft uitgeput is. Wedergeboorte vindt dan opnieuw plaats als gevolg van verlangen en van resterend kamma van een andere soort uit vroegere levens, dat dan werkzaam wordt. Zo gaat het proces van samsara door totdat ieder verlangen uitgeblust is en Nibbana bereikt is.

Het is belangrijk te beseffen dat het Boeddhisme niet leert dat wedergeboorte alleen mogelijk is op menselijk niveau. Dat zou alle spiritistische verschijnselen onverklaard laten, evenals veel andere aspecten van menselijke ervaring die om een verklaring vragen. Veel westerse spiritisten hebben wedergeboorte nu als een feit geaccepteerd - omdat het de enige deugdelijke verklaring is van bepaalde gegevens die niet op andere wijze in het spiritistische begrip kunnen worden ingepast. Om slechts één voorbeeld te geven: het is bekend dat spiritistische media niet met bepaalde personen in 'contact' kunnen komen na hun dood, terwijl dat met andere wel lukt. Dit is altijd een groot probleem geweest voor de spiritisten, maar het Boeddhistische antwoord hierop is eenvoudig: niet ieder-

een wordt in de wereld van de geesten herboren. Bovendien zijn sommige bestaansgebieden zo ver verwijderd van de menselijke wereld, dat ze voor een normaal 'medium' ontoegankelijk zijn.

Het idee van andere bestaansgebieden is moeilijker te accepteren voor wie gewend is in termen van het 'naïeve realisme' te denken. Soms gelooft men door een misverstand omtrent de Boeddhistische leerstelling van het niet-zelf (anatta) dat wedergeboorte alleen kan plaatsvinden in een stoffelijk en menselijk lichaam. Dit is een dwaling die niet gesteund wordt door de Boeddhistische teksten. Ontkenning van de mogelijkheid van wedergeboorte in het dierenrijk is bijvoorbeeld een ontkenning van de universele geldigheid van de morele wet van oorzaak en gevolg die door de Boeddha steeds opnieuw werd geleerd. Zowel het Therawada- als het Mahayana-Boeddhisme leert ondubbelzinnig dat, wanneer het kamma van het laatste gedachtemoment vóór de dood op een laag moreel niveau staat, beheerst door een van de onheilzame factoren die verbonden zijn met wellust, haat en begoocheling, de volgende manifestatie van het causale continuüm op precies hetzelfde niveau zal staan. Met andere woorden: wedergeboorte als een dier, een peta of een wezen in een van de helse toestanden zal dan het resultaat zijn. Men dient te beseffen dat dit totaal niet overeenkomt met het idee van Pythagoras, dat de 'ziel' van een wezen in het lichaam van een ander wezen kan treden. Ten behoeve van een helder begrip van het proces van samsara met betrekking tot andere bestaansgebieden volgen nu enkele stukken uit brieven van de schrijver aan een vriend.

"Toen ik in het begin het Boeddhisme bestudeerde, dacht ik net als jij dat wedergeboorte alleen menselijke vormen aannam. Aanvankelijk was dat bevredigend; zoals je zegt: 'een mooie, scherp omlijnde filosofie, rationeel' - en natuurlijk ook ethisch. Maar nadere beschouwing bracht bepaalde mechanische problemen aan het licht die directe wedergeboorte, onveranderlijk van de ene menselijke toestand naar de andere, in de weg staan. Het betekende bijvoorbeeld dat er op het moment van de dood ergens een conceptie zou moeten plaatsvinden die in alle opzichten optimaal geschikt zou zijn om het voertuig te zijn voor het

kammische potentieel dat vrijkwam bij de dood. Natuurlijk vinden in feite over de gehele wereld, op ieder willekeurig moment, miljoenen gevallen van conceptie plaats; toch lijkt het dat er op een of andere manier teveel toevalsfactoren aanwezig zouden moeten zijn om de zaak binnen de sfeer van waarschijnlijkheid te brengen. Als we verder de dieren meetellen (hetgeen filosofisch noodzakelijk is om het wereldbeeld genoeg omvattend te maken en om het antropocentrische idee te vermijden dat ethiek en het spirituele alleen voor mensen gelden - een idee dat mij altijd volkomen onverdedigbaar heeft geleden) moet het idee van wedergeboorte op een of andere manier ook door te trekken zijn naar andere bestaanstoestanden dan de menselijke. Waarom zouden wij eigenlijk aannemen dat wij de enige intelligente bestaansvorm zijn in de kosmos? Verbiedt de wetenschap ons de mogelijkheid van andere levensvormen onder ogen te zien, alleen maar omdat we ze niet kunnen zien, horen of aanraken? Zegt de wetenschap niet dat de belangrijkste zaken in het universum, de zaken die de zichtbare wereld werkelijk bepalen, zelf onzichtbaar en onbepaalbaar zijn? We moeten veel dingen die we zelf niet kunnen zien en uittesten op gezag van de wetenschap aannemen. Het is waar, iemand anders heeft deze theorieën vermoedelijk al getest en dus, omdat wetenschap een instrument van gedeelde kennis is en zich in die zin onderscheidt van het esotericisme van persoonlijke openbaringen, accepteren we de bevindingen - dat het universum een bepaalde constructie heeft, dat de mens zich ontwikkeld heeft uit lagere levensvormen, enzovoorts.

Zelfs al raken we stap voor stap binnen Einsteins algemene relativiteitstheorie ingevoerd, het ruimte-tijd complex, de gekromde ruimte, het uitdijende heelal en andere ideeën die niemand op tastbare wijze kan aantonen, zelfs de wetenschappers zelf niet, toch geloven we in iets dat we niet kunnen beseffen, of zelfs maar hopen te beseffen, behalve dan misschien als wiskundig begrip. En dat komt omdat we gewoon vertrouwen op de eerdere ontdekkingen van de wetenschap en omdat we gezien hebben dat de methode werkt. We vertrouwen dus op de methode, zelfs wanneer we de nieuwste resultaten zelf niet kunnen na-

trekken. Op dat punt zijn maar weinigen van ons filosoof genoeg om ons af te vragen waarom we in een vast universum geloven, terwijl ieder nieuw wetenschappelijk idee ons in een abstractere wereld brengt en bewijst dat het universum eigenlijk totaal anders is dan het mentale beeld dat we ons er via zintuiglijke gegevens van gevormd hebben. Waar is in een universum van energie de solide, ondoordringbare substantie van onze wereld gebleven? Indien het al niet een illusie is, dan is dit beeld toch wel zo verschillend van de werkelijkheid, dat het voorkomen ervan in ieder geval een illusie genóemd kan worden. Omdat het een gedeelde illusie is, en omdat het een illusie is die noodzakelijk is voor ons kunnen blijven functioneren binnen het raamwerk van een wereld die we als substantieel moeten beschouwen, zijn we gedwongen die wereld te blijven behandelen alsof ze werkelijk datgene is wat ze lijkt te zijn, zoals het geïnterpreteerd wordt door zintuiglijk bewustzijn. Maar wanneer we de wetten van de Newtoniaanse fysica toepassen op de nucleaire fysica, en de Euclidische meetkunde op de meervoudige ruimte-tijd dimensie, dan zien we dat deze wetten totaal ontoereikend zijn om de abstracte en veel gecompliceerdere wereld van de mathematische (en daarom filosofische) realiteit te dekken, ook al zijn ze nog geldig in het beperkte gebied van de stoffelijke wereld. Vanaf dat moment dienen we te vermoeden dat het relatief eenvoudige stoffelijke universum, waarbinnen bepaalde dingen gewoon niet kunnen omdat ze niet altijd gezien, gehoord of gevoeld kunnen worden, slechts een klein onderdeel van het geheel is. Wat eenvoudig en voor de hand liggend was voor Charles Bradlaugh, wordt heel wat minder zeker. Maar door de macht der gewoonte blijven we nog vasthouden aan de geldigheid van materialistische principes in gebieden waarvan het allerminst zeker is dat ze daar van toepassing zijn. Dus zeggen mensen dat er geen hemel kan zijn, omdat hun altijd verteld was dat de hemel ergens boven de wolken bestond en sterrenonderzoek (zelfs al voordat het een feit wordt) dit heeft weerlegd.

“Maar waarom houden we vol dat hemel en hel een objectief, extern bestaan moeten hebben? Indien 'hemel' geluk is en 'hel' ongeluk, dan zijn het persoonlijke en subjectieve toestanden; ze bestaan los van een

fysieke plaats. Laten we een concreet voorbeeld nemen. Twee mannen zitten naast elkaar in een bus. De een is vreselijk ongelukkig, misschien door berouw, onvervuld verlangen, woede of een van de myriaden oorzaken van menselijke ellende; misschien denkt hij er zelfs aan zelfmoord te plegen. De ander is gelukkig tevreden; hij heeft misschien promotie gekregen op zijn werk, net zijn eerste boek gepubliceerd en de critici waren enthousiast, of hij is getrouwd met het meisje waarvan hij houdt. Ieder van de twee woont in zijn eigen persoonlijke wereld, die niets met de wereld van de ander te maken heeft; toch zitten ze lichamenlijk gezien naast elkaar in deze vertrouwde wereld die we allemaal met elkaar delen. Ze kunnen allebei op het station uitstappen, maar voor de een is dat een halte in de hemel en voor de ander is het een halte in de hel. Deze bestaanstoestanden zijn innerlijke, subjectieve en puur mentale toestanden - en werkelijk de enige ware toestanden, want de externe wereld heeft er part noch deel aan en neemt zelfs iedere gedaante aan die deze toestanden eraan geven. Als zodanig hebben ze geen verband met plaatsing in tijd en ruimte of met gebeurtenissen in de wereld eromheen. Ieder van ons leeft en beleeft zijn eigen specifieke leven in een afzonderlijke wereld, waarmee de externe wereld alleen punten van contact heeft en een algemene betrekking.

“Als dit dus het geval kan zijn met twee levende mannen in een bus, wier fysieke lichamen elkaar raken, maar wier gedachten - en daarom hun werkelijke zijn - in verschillende sferen zijn, waarom houden we dan vol dat de hemel, als hij werkelijk bestaat, bereikbaar moet zijn via de ruimtevaart of iets van dien aard? Als we dat doen passen we, naïef, wetten die relevant zijn voor ruimte en tijd toe op andere vormen van bewust bestaan, waarvoor ze in het geheel niet relevant zijn.

“Ik probeer een andere visie op de werkelijke wereld weer te geven. Voor mij is de werkelijke wereld een ongrijpbare wereld van mentale gebeurtenissen en begrippen, vergeleken waarmee de externe wereld slechts een bijkomstigheid is. Dit kan natuurlijk lijken op het idealisme van Berkeley of, erger nog, op mystiek. Maar in werkelijkheid verschilt deze visie fundamenteel van beide; het is geen Berkeleyaans idealisme,

omdat niet wordt geprobeerd de stoffelijke wereld als niet-bestaand opzij te schuiven. Die wereld wordt geaccepteerd als een werkelijkheid, maar niet als de gehele of de uiteindelijke werkelijkheid. Deze visie verschilt van de mystiek, omdat ze niet het contact verliest met de voorwaarden waaronder wij als levende, stoffelijke organismen functioneren, en niet als aanname heeft een invasie van de wetten die van kracht zijn voor buiten-natuurwetenschappelijke verschijnselen in de wereld van de natuurwetenschappelijke, om de laatste te ontwrichten. De werelden bestaan naast elkaar; ze dringen in elkaar door en beïnvloeden elkaar op verschillende manieren, echter alleen binnen de grenzen van, en in overeenstemming met, de wetten die er eigen aan zijn. Elke wereld staat in relatie tot andere als een teleologische noodzaak."

Men kan tegenwerpen dat het geluk van de ene man in de bus en de ellende van de andere wel degelijk veroorzaakt zijn door externe gebeurtenissen; er is iets gebeurd waardoor ze in hun respectievelijke hemel of hel zijn gekomen. Dat is waar; maar dit is terugblikken op de oorzaak, terwijl we het hebben over het resultaat dat er nu is. Hun huidige toestanden, waardoor deze ook teweeggebracht zijn, hebben niets met elkaar te maken en ook niet met de objectieve wereld die ze met elkaar delen. Ze leven in aparte werelden, die gecreëerd zijn door hun reactie op eerdere gebeurtenissen. Wanneer nu deze gebeurtenissen hen niets hadden kunnen schelen, zouden ze er niet door in de hel gestort of tot de hemel verheven zijn. Hun toestand kan dus uiteindelijk teruggebracht worden tot hun eigen geest en de mate waarin ze gevoelig zijn voor externe aanleidingen voor plezier of verdriet. Wanneer iets de ene man overkomt, wordt hij misschien wat ongelukkig; wanneer het de ander overkomt, leidt het misschien tot suïcidale wanhoop. Objectief gezien is het dezelfde gebeurtenis, maar gemeten naar de resultaten is er verschil - dat wil zeggen, gemeten naar het soort wereld dat van binnen ontstaat. Als dat de oorzaak is, wat is dan belangrijker - de gebeurtenis op zich of de mentale toestanden van de twee mannen die aan de gebeurtenis zo'n verschillend belang hechten? Als we zeggen, en naar het mij toeschijnt moeten we het zeggen, dat de mentale toestand belangrijker is, volgt

hieruit dat het de mentale toestand is, en niet de gebeurtenis, die de ware werkelijkheid in elke omstandigheid vertegenwoordigt. Het voorbeeld van de twee mannen mag misschien alledaags en vanzelfsprekend zijn, we kunnen er conclusies uit trekken over de aard van bestaanstoestanden in termen van afzonderlijke ervaringen. Een zo'n conclusie is dat de geest zijn eigen verblijfplaats heeft en dat hij een grenzeloos vermogen heeft om zijn eigen werelden te creëren uit het ruwe materiaal van elke situatie. Dat deze werelden van subjectiviteit hun tegenhanger hebben in bestaanstoestanden die verschillend van de onze zijn, wordt duidelijk door de getuigenissen van Swedenborg, William Blake en een hele schare anderen, wier onafhankelijke ervaringen hen stukjes van hun eigen werkelijkheid hebben getoond.

De rol die de wetenschap in het leven speelt ligt maar in het randgebied van de collectieve ervaring van de mensen. In ieder geval moeten we, wanneer we de wetenschap betrekken bij het probleem van het bestaan, eerst aangeven wat we eronder verstaan. We kunnen hooguit zeggen dat wetenschap de verzameling van kennis omtrent geaccepteerde feiten is, die verworven is door een bepaalde methode te volgen die in het verleden bepaalde resultaten opleverde en daarom geacht wordt voor alle onderzoeken geldig te zijn. Wetenschappelijke theorieën worden voortdurend veranderd, naarmate de kennis groeit, maar de wetenschappelijke methode blijft dezelfde. Daarom is de methode altijd belangrijker dan elk van de stadia waarin ze ons gebracht heeft in het nooit eindigende streven. Maar er kan geen zekerheid over bestaan dat de methode uiteindelijk alles aan het licht zal brengen; haar vooruitgang doet eigenlijk vermoeden dat hoe meer er aan het licht gebracht wordt, hoe meer er te onderzoeken blijft. De methode opent steeds nieuwe vergezichten, die allemaal met een nieuw kompas onderzocht moeten worden. Het 'uitdijende universum' is een goede allegorie voor onze uitdijende kennis van het universum; iets waaraan geen uiteindelijke begrenzing kan zijn. Het wordt steeds moeilijker enige wetenschappelijke kennis toe te passen op ontologische vragen, ook al lijkt zij een betrekking te hebben met hetgeen we willen weten. De wetenschap mag dan

wel religieuze mythen vernietigen, ze heeft geen enkele belangrijke verandering teweeggebracht in termen van filosofisch denken. Ze heeft een breder scala van symbolen opgeleverd en een meer exacte terminologie, maar dat is dan ook alles. We zijn niet langer gedwongen te praten over de elementen aarde, lucht, vuur en water; de filosofische begrippen waar ze voor stonden blijven echter redelijk constant. Alles wat we weten is louter een subjectieve ervaring gebaseerd op data die zich door onze zintuigen voordoen. Deze data komen tot ons in de vorm van impressies die in de meeste gevallen ver verwijderd zijn van de aard van het object zoals dit werkelijk is. Alles wat de fysica ons leert is dat de objecten van de externe wereld er anders uit zouden zien als wij over een ander kenvermogen zouden beschikken. Maar zelfs dat was al lang bekend. De dingen die we zien, horen, ruiken, proeven en voelen hebben geen intrinsieke eigenschappen; ze hebben alleen die kenmerken die wij eraan geven in het proces van kennen en waarderen. Aldus ligt de wereld van esthetische waarden enkel in onszelf en in sommige opzichten is die wereld voor ieder van ons verschillend. In deze mentale wereld, die opgebouwd is uit hoogst geïndividualiseerde impressies, gecombineerd met de concepten die er via eerdere associaties omheen vergaard zijn en, op het gebied van abstracte concepten, de neigingen, voorkeuren en vooroordelen die eigen zijn aan het betreffende individu, wordt het scala van variaties onbegrensd. Er zijn geen twee mensen die precies hetzelfde denken; hetgeen betekent dat geen twee mensen precies dezelfde wereld bewonen. Twee mensen kunnen het op alle feitelijke punten eens zijn, de interpretatie die ze aan het geheel geven kan toch twee totaal verschillende beelden opleveren.

De wereld waarin wij leven is dus grotendeels, of misschien wel helemaal, een mentale constructie. De wetenschap verschaft informatie over de externe wereld die, zoals we weten, tot op zekere hoogte waar is. Het is waar, omdat we gezien hebben dat het werkt; wanneer we de kennis in de praktijk toepassen krijgen we de verwachte resultaten. Door een machine te bouwen in overeenstemming met bepaalde bewezen natuurkundige wetten, krijgen we iets dat vliegt, waarmee we een andere

natuurkundige wet, die van de zwaartekracht, trotseren. Iets dat de ene wet onmogelijk lijkt te maken, wordt dus door het begrijpen en gebruik maken van andere wetten uitvoerbaar. Het is deze vorm van vooruitgang van het onmogelijke naar het mogelijke die onze wereld gemaakt heeft tot wat hij is. De wetten over de voortplanting van geluid maken het onmogelijk de stem van iemand die in Londen praat in New York te horen en driehonderd jaar geleden zou de 'natuurfilosoof' het daar tevreden bij gelaten hebben, en hartelijk gelachen hebben bij het idee van een radio. Maar Newton had het waarschijnlijk niet weggewuifd als iets onmogelijks, omdat het genie van een werkelijk groot wetenschapper net zo is als alle andere vormen van genialiteit - het omvat een grote hoeveelheid voorstellingsvermogen. Als de oude alchemisten met hun absurde theorie niet hadden beweerd dat de elementen van het ene metaal op de een of andere manier opnieuw gerangschikt zouden kunnen worden om een ander metaal te vormen, hadden we nooit de moderne chemie gehad. Zelfs diegenen die verder gingen dan het levenselixer en de omzetting van metalen, en probeerden de 'homunculus', de kunstmens, te produceren, probeerden slechts op een primitieve manier vooruit te lopen op iets dat de biochemie op een dag misschien mogelijk zal maken.

We kunnen hier overigens terzijde opmerken dat, ook al zou de wetenschap uiteindelijk in staat zijn om leven uit niet-levende materie op te wekken, deze prestatie geen verschil zal maken voor de Boeddhistische leerstelling van wedergeboorte overeenkomstig het kamma. Ook al zijn levenselementen kunstmatig bij elkaar gebracht, de kammische oorzakelijke stroom kan zichzelf opnieuw manifesteren, op dezelfde wijze als bij natuurlijke biologische processen. Het op kunstmatige wijze voortbrengen van levende organismen mag dan de theorie van de goddelijke schepping de nekslag geven, het zal op geen enkele manier de Boeddhistische verklaring van het leven aantasten.

De wetten die in de wetenschap werkzaam zijn moeten steeds plaats maken voor de ontdekking van nieuwe wetten, die ze opheffen, veranderen of ondergeschikt maken aan doeleinden die ze voordien in de

weg leken te staan. En naarmate dit proces voortschrijdt twijfelen we er steeds sterker aan of het tot enig zinnig doel zal reiken. De horizon wijkt eeuwig van ons terug, de spiraallevels dringen eeuwig buitenwaarts in de grenzeloze ruimte. De bekende en behaaglijke wereld van 'dingen' lost intussen op tot abstracte krachten, tot een wervelende dans van elektronen, van atomen die geen enkel moment van hun rusteloze bestaan ooit 'dezelfde' atomen zijn. Heeft datgene wat we zien ook maar iets te maken met de externe werkelijkheid? Kunnen we er ooit zeker van zijn dat de fysica 'waar' is?

Het speculatieve denken is opgedroogd aan de bron doordat we ons realiseerden dat wetenschap alleen nooit kan helpen de uiteindelijke waarheid te ontdekken, maar ons alleen steeds groter wordende gebieden kan tonen van wat relatief waar is. Daarom was Wittgenstein gedwongen om elke poging om filosofische systemen op te zetten, zelfs ontkenkende systemen, te verwerpen. Hij was in het bijzonder afkerig van theorieën die wiskunde of natuurwetenschappen als ideaal hebben. Maar terwijl de wetenschapper er vrede mee heeft binnen de grenzen van de relatieve waarheid werkzaam te zijn en teleologische vragen met rust te laten, verbiedt zijn zelfontkenning anderen niet om gebruik te maken van zijn kennis in de poging om een samenhangend patroon te ontdekken in de diversiteit van menselijke ervaringen. We hebben bewijzen uit andere bronnen dat onze waarneming verbeterd en vergroot kan worden, en daardoor zouden we de impasse kunnen doorbreken. Het is alleen noodzakelijk dat de ideeën die we inbrengen niet van een soort zijn waarvan de wetenschap heeft aangetoond dat ze onwaar zijn op gronden die tot haar eigen gebied behoren.

De grenzen van de bevoegdheden van de wetenschap moeten goed worden begrepen. Het is een algemeen misverstand te denken dat de wetenschap een verschijnsel verklaard heeft wanneer ze er een naam aan heeft gegeven, en dat ze een oorzaak heeft verklaard wanneer ze slechts een proces heeft beschreven. 'Natuurlijke selectie' bijvoorbeeld wordt als een van de belangrijkste factoren gezien in de evolutie. Maar als we vragen waardoor natuurlijke selectie veróórzaakt wordt - waarom een

organisme juist deze gedragslijn volgt en niet een andere, of waar de instinctieve drang vandaan komt om op een bepaalde wijze te paren die 'toevallig' overeenkomstig biologische behoeften is - blijft de wetenschap stil. Ze weet het antwoord niet. Ze heeft een proces benoemd en aangetoond dat het werkt, maar ze heeft niet de reden ervoor ontdekt. Het probleem wordt ontweken als men zegt dat er geen reden is. Het doel ligt misschien in het uiteindelijke resultaat, maar dat is rechtvaardiging achteraf. Een bepaald verschijnsel kan toevallig ontstaan, maar het gaat te ver om een lange en ingewikkelde reeks van dergelijke gebeurtenissen, die uiteindelijk een gecompliceerd en goed toegerust dier van het soort hogere gewervelde dieren voortbrengt, toevallig te noemen. Al het bewijsmateriaal wijst op een of andere stuwkracht achter het proces; maar deze theorie wordt ontkracht door het feit dat de stuwkracht niet direct leidt tot het bereiken van het doel. Via een pijnlijk proces van steeds weer proberen wordt er aangemodderd - er wordt gestopt, op schreden teruggekeerd en er worden doodlopende wegen ingeslagen, en de resten van de mislukkingen worden langs de weg van de geologische tijd uitgestrooid; en toch wordt er steeds voor gezorgd dat de overlevende stadia op een of andere wijze bijdragen tot het uiteindelijke resultaat, wat dat dan ook moge zijn.

Deze stuwkracht of 'demiurg' kan geen scheppende god zijn, want in dat geval zou het doel op economischer wijze bereikt worden en waarschijnlijk ook met meer respect voor ethische principes. Dat deze in de natuur volkomen ontbreken is een van de krachtigste argumenten tegen deze theorie. In feite gaan alle aanwijzingen in tegen het idee van een opperste godheid, of God nu wordt voorgesteld als een volmaakt wezen of als een zich ontwikkelend geestelijk principe dat zichzelf steeds verder onthult. Maar ook al wordt dit allemaal geaccepteerd, dan blijven we nog zitten met het vacuüm dat ontstaat door de afwezigheid van een doelgerichte kracht. De vraag blijft: kunnen biologische processen verklaard worden met louter natuurkundige begrippen of nopen de problemen van structuur, functie en organisatie tot een of andere teleologie? De wetenschapper kan dan wel het 'Vitalisme', dat door Hans Driesch als een

noodzakelijkheid is voorgesteld, verwerpen, maar iets dergelijks is toch nodig voor de verklaring van organische evolutie.

Het Boeddhisme biedt de uitdaging het hoofd met het begrip van de kracht van begeerte, een onpersoonlijke drang tot vervulling, die zichzelf steeds vernieuwt in opeenvolgende manifestaties. De 'demiurg' en het 'élan vitale' zijn beide op functionele wijze in dit begrip vertegenwoordigd. We hebben hier niet een 'iets' dat vanaf het begin zijn einddoel voor ogen heeft en dat in staat is tot een schepping uit het niets en zich beweegt in de richting van zijn voltooiing, maar een in den blinde rondtastende kracht die zich vertoont in het instinctieve gedrag van dieren en op de diepere psychologische niveaus van mensen. Het is die ene grote creatieve impuls waaraan alle wetten van het universum ondergeschikt zijn.

Verre van de mogelijkheid uit te sluiten dat er naast de onze nog andere bestaanstoestanden zijn, maakt de wetenschap de gevolgtrekking dat ze een logische noodzakelijkheid zijn. De feiten wijzen er op dat, zoals Sir Oliver Lodge dat zegt, "een bredere psychologie en mogelijkere wijs een bredere fysiologie - misschien zelfs een bredere fysica - een aantal verschijnselen in aanmerking zal moeten nemen en rationaliseren die tot dusverre voornamelijk ontkend of veronachtzaamd zijn."

Het is goed om voor ogen te houden dat het bestaan van buitenaardse levensvormen altijd erkend is, totdat de wetenschap een nooit eerder vertoonde vijandigheid tegen metafysische ideeën teweegbracht door de methoden en de terreinen van kennis te beperken tot het materiële vlak. Deze revolutionaire verandering van perspectief heeft zichzelf op veel manieren gerechtvaardigd, maar nu komt er een nieuw rationalisme op, dat is geworteld in het raadselachtige gebied dat de moderne fysica ontdekt heeft achter de grijpbare wereld.

Door misvattingen omtrent bepaalde biologische principes, in het bijzonder die welke betrekking hebben op de overdracht van erfelijke eigenschappen, is het soms moeilijk te begrijpen hoe wedergeboorte in de menselijke wereld plaatsvindt. Het is hierbij nodig te beseffen dat "de verschillende delen van een organisme niet kant en klaar van de ouders

komen, maar dat ze zich ontwikkelen uit relatief eenvoudige structuren die in het ei aanwezig zijn. Er is geen werkelijke overeenkomst tussen erfelijkheid en het juridische idee van overerving van bezit. Men heeft het wel over een bepaald erfelijk karakter dat door de ouders aan het nageslacht wordt 'doorgegeven', maar het is duidelijk dat dit niet mogelijk is, aangezien het enige materiaal dat op deze wijze kan worden doorgegeven het materiaal is dat in de zich verenigende geslachtscellen zit, de eicellen en spermatozoa bij hogere dieren. Een individu krijgt van zijn ouders geen kant en klaar pakket karaktertrekken, maar een pakket determinanten of genen waarvan de activiteiten leiden tot de ontwikkeling van erfelijke karaktertrekken. Dit idee van erfelijke determinanten is fundamenteel voor een begrip van de erfelijkheid." (Prof. G.H. Beale, lector in de genetica aan de universiteit van Edinburgh, 1957). De determinanten zijn dan ook niet meer dan een bijdrage aan het totaal van karaktertrekken, ofwel de persoonlijkheid. De mate waarin ze bepalend zijn moet sterk afhangen van andere factoren, die niet allemaal verklaard worden door de omgeving. Erfelijkheid en voorbeschikking door vroeger kamma kunnen elkaar aanvullen, zoals wanneer gehechtheid leidt tot herhaalde wedergeboorte binnen hetzelfde ras of zelfs in dezelfde familie; maar de kammische neigingen kunnen de erfelijke eigenschappen ook veranderen of tegenwerken. Alleen wanneer we wedergeboorte opvatten als de verhuizing van een 'ziel' ontstaat er een conflict met de ons bekende genetische feiten.

De nadruk op anatta (niet-zelf) is fundamenteel in de Boeddhistische visie. Er is geen 'ziel' in de zin van een blijvende entiteit; daarvoor in de plaats is er mentale energie die uit levende wezens stroomt, die na hun dood zijn stroom van oorzakelijkheid voortzet door een nieuw wezen samen te stellen uit materiële substanties. Maar dit 'nieuwe wezen', dat de voortzetting is van de kammische oorzaak-en-gevolg stroom van het vorige wezen, hoeft niet per definitie een menselijk wezen te zijn. Het zou een dier kunnen zijn of een wezen dat in andere bestaansgebieden leeft, waar het een lichaam produceert volgens de specifieke wetten van voortplanting die in het desbetreffende gebied gelden. Indien het een

geboorte tot stand heeft gebracht in de dewa- of petaloka (die terecht de 'geestenwerelden' worden genoemd, aangezien 'geest' niets te maken heeft met 'ziel', maar een aanduiding is voor een bepaald soort lichaam, dat verschilt van de lichamen op het aardse niveau) dan leeft het voort met een meer of minder herkenbare persoonlijkheid. Het heeft voldoende overeenkomsten in algemene eigenschappen met de persoon die overleden is om herkenbaar te zijn als behorende tot dezelfde stroom van oorzakelijke identiteit, en daarom noemen we het 'dezelfde' persoon, zoals we Jan Jansen op zijn negentigste 'dezelfde' noemen als het kind dat hij eens was. In feite zijn ze niet hetzelfde, behalve in deze conventionele betekenis; ze behoren alleen tot hetzelfde continuüm van oorzaak en gevolg. Het nieuwe wezen, de dewa of peta, behoudt ook herinneringen aan het vorige leven, en indien de emotionele banden van andere gehechtheden krachtig zijn, blijft het nieuwe wezen deel hebben aan de belangen van de mensen hier op onze eigen planeet. Bovendien zal de persoonlijkheid, wanneer ze erg sterk getekend is, waarschijnlijk karaktertrekken te voorschijn brengen die haar kenbaar maken als 'dezelfde' persoon, maar dan in een nieuwe manifestatie.

Aldus verklaart het Boeddhisme de verschijnselen bij seances. Wedergeboorte in deze andere gebieden of loka's noopt niet tot het aannemen van een ziel, net zomin als wedergeboorte als mens of dier dat doet. Wanneer het resultaat van het kamma dat tot wedergeboorte in de dewa- of peta-gebieden leidde, uitgeput is, stroomt de mentale energie opnieuw uit om via de voorwaarden van de materiële wereld werkzaam te worden en zo vindt er dan opnieuw een menselijke geboorte plaats. Het kan ook gebeuren dat er een nieuwe geboorte als dewa of als peta plaatsvindt, of een wedergeboorte in welke andere van de eenendertig bestaanstoestanden dan ook, al naar gelang de aard van het resterende kamma.

Er zijn diverse lijnen waarlangs het onderzoek naar wedergeboorte uitgevoerd kan worden. We hebben er hier slechts enkele kunnen aangeven. De continuïteit van het leven, die zoveel mensen van alle tijden instinctief als een waarheid hebben gevoeld, draagt echter de kracht in zich van een intellectuele overtuiging voor allen die naar een doel en

een moreel patroon zoeken in de menselijke ervaring. Het is niet teveel gezegd dat de hele verdere ontwikkeling van de mens afhangt van de acceptatie van wedergeboorte en van een dieper begrip van de ethische principes die daardoor naar boven komen. De mensheid is er nu aan toe om waarden volledig opnieuw te schatten en de universele principes waarop onze morele en spirituele overtuigingen berusten opnieuw vast te stellen. Totdat dit gebeurd is, staan we bloot aan het gevaar van een catastrofale vernietiging van al die waarden waardoor de mens is opgeklommen naar zijn huidige positie in de hiërarchie van levende wezens. Alleen door wedergeboorte als een feit te accepteren kan het gevoel voor morele verantwoordelijkheid in een geordend universum hersteld worden.

Noten

1. (p. 27) Zie het artikel 'Seelenwanderung und Sympathie der Seelen in der Jüdischen Mystik' door prof. Gershom Scholem in het Eranos Jahrbuch, Vol. XXV, 1955 (Rhein Verlag, Basel, 1956).

Prof. Scholem heeft de eerste vermelding van reïncarnatie gevonden in het boek Bahir, verschenen omstreeks 1180 in Zuid-Frankrijk, maar hij merkt op dat het daar iets heel gewoons genoemd wordt, zonder verdedigend of verklarend commentaar. De officiële Joodse theologie keerde zich heftig tegen deze leer, maar Kirkisani, een schrijver uit de tiende eeuw, bevestigt in zijn 'Boek der Lichten' dat de Karaïsche leraar 'Anan in de achtste eeuw de leer aanhing. 'Anan schreef er een boek over en zijn volgelingen bewaarden de leerstelling.

Prof. Scholem laat de vraag open of de Kabbalisten hun theorie over de zielsverhuizing onafhankelijk ontwikkelden als een psychologische veronderstelling of dat ze haar overnamen van oudere tradities. Hij vestigt er echter de aandacht op dat het boek Bahir fragmenten bevat van een oudere, ongetwijfeld oriëntaals-Joodse, gnostische bron en hij besluit: 'Al met al neig ik naar de visie dat we hier te maken hebben met een oudere

gnostische Joodse traditie, waaruit het boek Bahir put via kanalen die we niet kennen.'

De schrijver is dank verschuldigd aan de eerwaarde Nyanaponika Maha Thera voor de vertaling uit het Duits van het artikel van prof. Scholem.

2. (p. 33) De vorming van de persoonlijkheid moet naar drie aspecten worden bekeken. Op de eerste plaats is er het kammische potentieel van het individu, dat de erfenis van de eigen vorige levens is. Op de tweede plaats zijn er de erfelijke eigenschappen die van de ouders komen. Deze lijken met kamma verbonden te zijn via de aantrekkingskracht, zoals wanneer de wedergeboorte plaatsvindt in dezelfde familie of in dezelfde sociologische of etnische groep. Dit verklaart raskenmerken waarvan de oorsprong niet precies kan worden bepaald. Ten derde is er de invloed van de omgeving, die effect heeft op de zich ontwikkelende persoonlijkheid. Aangezien oorzakelijkheid in het Boeddhisme meervoudige oorzakelijkheid inhoudt, sluit het kammische karaktermotief, dat tegelijk het residu van de oude persoonlijkheid en de matrix van de nieuwe vertegenwoordigt, de twee andere vormende factoren niet uit, noch wordt het erdoor uitgesloten.

Aan de andere kant wordt de poging om op basis van louter biologische erfelijkheid en invloeden van de omgeving een theorie over het ontstaan van de persoonlijkheid op te stellen al direct teniet gedaan door het feit dat babies met dezelfde erfelijke achtergrond en die in dezelfde omgeving zijn grootgebracht opmerkelijke verschillen vertonen in karakter en vermogens. Dergelijke verschillen treft men regelmatig aan, zelfs bij tweelingen.

3. (p. 33) De wil om te handelen ondergaat een totale ommekeer wanneer verlangen volkomen uitgeblust is, zoals in het geval van de Arahat. De wil wordt echter niet veranderd in wat zijn tegendeel zou kunnen lijken, wilsinertie. De Arahat blijft willen en handelen zolang hij leeft, maar zijn wil wordt niet door begeerte gevoed; de bron ervan is het uniforme, bijna automatische functioneren van de impuls van niet geïnteresseerd zijn. Daarom is zijn wil kiriya ofwel kammisch neutraal en

niet-regenererend. Het persoonlijkheidspatroon waarin begeerte volkomen ontbreekt vertoont geen gelijkenis met de psychologie van een normaal persoon die aan wedergeboorte is onderworpen. Een nauwe overeenkomst met de Boeddhistische opvatting omtrent de wil als een scheppende kracht vindt men in Bergsons theorie van de creatieve evolutie. Als het Bergsoniaanse idee zou worden uitgebreid, hetgeen op volkomen logische wijze zou kunnen, met het idee van een opeenvolging van levens volgens de wet van kamma en de resultaten ervan, zou de overeenkomst volledig zijn.

4. (p. 42) Hypnotische regressie, de techniek van het onder hypnose terugbrengen van iemand naar een vorig leven, kan om verschillende redenen negatieve resultaten hebben. Als gevolg van een onbewuste weerstand kan de regressie onvolledig zijn; of het bestaan waarnaar de regressie geleid heeft kan van een niveau geweest zijn dat lager is dan het menselijke en daarom moeilijk weer te geven. De schrijver kent verschillende gevallen waarin de persoon tijdens meditatie flarden van herinneringen aan vorige levens had. In enkele gevallen wijzen de beschrijvingen achteraf van deze ervaringen sterk in de richting van bewustzijnstoestanden van een orde die lager is dan de menselijke. Indien iemand naar zo'n vroegere toestand terugkeert, zal de reactie natuurlijk negatief zijn.

De kwestie van hetero-biologische overgang bij wedergeboorte is omstreden, maar voor zover het Boeddhisme erbij betrokken is wordt ze alleen betwist door degenen die de antropocentrische neiging die geworteld is in het geloof in een persoonlijkheid (sakkaya ditthi) niet hebben kunnen overwinnen. Het kan niet vaak genoeg benadrukt worden dat het Boeddhisme het geloof in een scherpe scheidslijn tussen menselijk en dierlijk leven, dat het westerse denken gedurende vele eeuwen heeft overheerst, en waardoor het denken op het emotionele vlak, ondanks de ontdekkingen van de biologie, nog steeds wordt gekleurd, niet onderschrijft.

De belangrijkste bezwaren tegen de gevallen van duidelijke herinneringen aan vorige levens onder hypnose kunnen hier in het kort genoemd worden. Het eerste bezwaar is dat zulke gevallen zelden bevestigd kunnen

worden door objectief bewijsmateriaal en dat het, zelfs al is er zo'n bewijs geleverd, moeilijk is de mogelijkheid uit te sluiten dat de persoon de informatie ofwel onbewust langs normale weg, uit boeken en andere bronnen, heeft verkregen, of, via telepathie, van andere geesten. Het beeld wordt nog ingewikkelder gemaakt door de mogelijkheid dat de informatiebron het 'collectieve bewustzijn' is, of het geheugen van het ras. Maar er worden methoden ontworpen waardoor deze mogelijkheden ofwel uitgesloten ofwel bevestigd kunnen worden. Het 'collectieve onbewuste' zou, als het bestaat, wel eens een verkeerde interpretatie kunnen blijken te zijn van feitelijke herinneringen aan vorige levens. Wedergeboorte zou inderdaad het bestaan lijken in te houden van een gemeenschappelijke voorraad ervaringen die op het onbewuste niveau in ieder individu bewaard wordt.

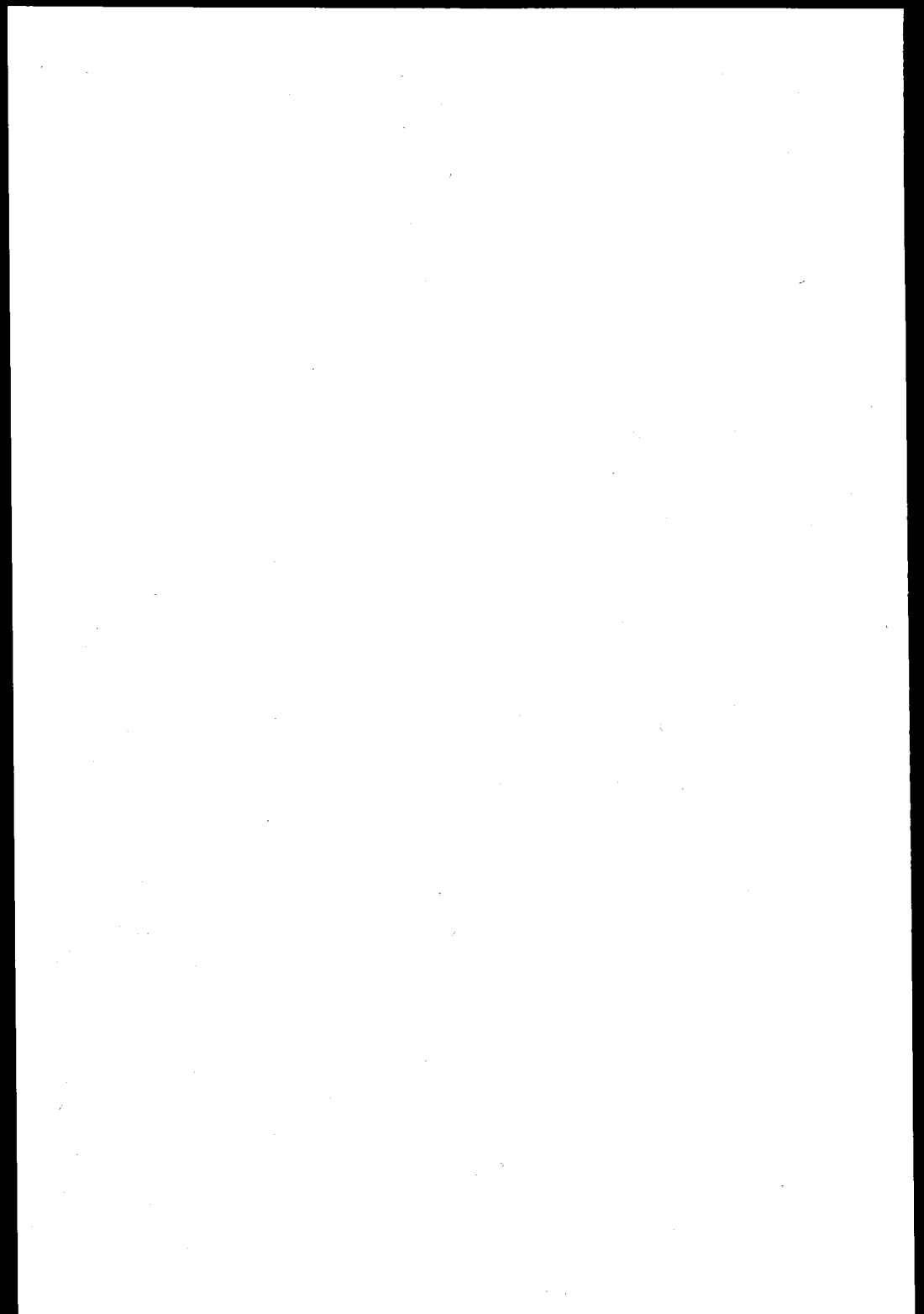
Een andere mogelijkheid is, in gevallen waarin geen objectief bewijs kan worden verkregen, dat de onderdrukte herinnering aan een voorgaand leven een fantasie kan zijn. Ervaring heeft echter aangetoond dat mentale fantasieën onder hypnose niet spontaan opkomen. Ze komen tot stand als reactie op suggesties van de hypnotiseur en kunnen gemakkelijk worden onderscheiden van echte herinneringen.

In de gevallen van spontane herinnering, die waarin een kind beweert zich een vorig bestaan te herinneren zonder de hulp van hypnose, is het gemakkelijker om alternatieve verklaringen van het verschijnsel uit te sluiten. Dergelijke gevallen bieden een veel bredere basis voor onderzoek, vooral omdat ze, zoals recente voorbeelden lijken aan te geven, voorkomen wanneer het tussenbestaan tussen het vorige menselijke leven en het huidige relatief kort is geweest. Een aantal van dergelijke gevallen is de laatste tijd onderzocht en de bevindingen erover zullen in de naaste toekomst gepubliceerd worden. Ze worden ondersteund door veel bewijsmateriaal in de vorm van identificaties door de desbetreffende personen van personen en plaatsen die ze in hun vorige leven kenden. In nogal wat gevallen is bevonden dat de desbetreffende personen in het bezit waren van gegevens over aangelegenheden die tot dan toe onbekend waren aan de andere betrokken personen, die na onderzoek correct

bleken te zijn.

5. (p. 57) Er zijn verschillende gevallen gevonden van mensen die zich een tussenleven herinneren. Deze herinneringen vertonen een onderliggend eenheidspatroon en bevestigen in sommige opzichten de beschrijvingen die in spiritistische communicatie worden doorgegeven. Eerst beseft de lichaamloze entiteit niet dat de dood heeft plaatsgevonden. De gevoelens die beschreven worden lijken op die van mensen die ervaringen van lichaamloos bewustzijn gehad hebben onder verdoving of in wat bekend staat als astrale projectie. De term 'lichaamloos' is strikt genomen niet correct; het bewustzijn bevindt zich altijd in een soort lichaam of is er mee verbonden, maar het stoffelijke voertuig (roepa) is fijnstoffelijk van aard, zoals dat in de Boeddhistische metafysica bekend is - dat wil zeggen dat het op het niveau van het menselijk bewustzijn geen vast lichaam is, maar wel op het niveau van een andere trillingsfrequentie waarop het zich manifesteert.

Iets dat vaak in deze herinneringen voorkomt is het verschijnen van een gids die de lichaamloze entiteit helpt en wegwijs maakt. In het geval van een Burmaanse Boeddhistische monnik, wiens relaas omtrent zijn wedergeboorte door de schrijver werd onderzocht, verscheen zo'n gids hem kort na zijn dood en deze leidde hem naar zijn nieuwe geboorte. Vervolgens verscheen dezelfde persoon aan de monnik in een droom tijdens een kritieke periode in zijn huidige leven en gaf hem waardevol advies. Een sterk overeenkomstig geval is in Amerika aangetroffen. Dit lijkt op het bijna universele geloof in de 'engelbewaarder' of geestelijke gids. Het is ook opmerkelijk dat dergelijke helpers niet aan ieder individu lijken te zijn verbonden. De Boeddhistische verklaring hiervoor is dat de gids en beschermer iemand is die in een vorig leven door vriendschappelijke of familiebanden nauw verbonden was met de persoon en nog steeds belang blijft stellen in diens welzijn. Het geval uit Amerika, waarnaar hierboven verwezen is, ondersteunt deze verklaring. Hier werd de ervaring na de dood gevolgd door verdere verschijningen van de leidende entiteit in het huidige leven, in één waarvan een duidelijke aanwijzing werd gegeven van een kammische relatie tussen de twee betreffende personen.

[The page contains extremely faint and illegible text, likely bleed-through from the reverse side of the document. No specific content can be transcribed.]

BOEDDHAYANA-PUBLIKATIES
- sinds 1978 -

Kenners-Verderingschool

1) Afhankelijke Ontvang -
Thera Dhammadassi

2) Samma, de Boeddhistische Leerstelling van
Thera Dhammanawantha

3) Een Inleiding tot de Abhidhamma-Filosofie
Thera Dhammanawantha

introduceerd door
Boeddhayana Uitgeverij
organisatie zonder winstdoelende
ISBN 90-71339-40-7